

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ

Sandra Perović

RAZLIKE U STAVOVIMA O FIZIČKOJ KAZNI DJECE
PREDŠKOLSKOG UZRASTA IZMEĐU OČEVA I MAJKI U
CRNOJ GORI

Master rad

Nikšić, 2023.

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ
– Master studije za pedagogiju –

RAZLIKE U STAVOVIMA O FIZIČKOJ KAZNI DJECE
PREDŠKOLSKOG UZRASTA IZMEĐU OČEVA I MAJKE U
CRNOJ GORI

Master rad

Mentor: Doc. dr Jovana Marojević

Kandidat: Sandra Perović

Broj indeksa: 24/21

Nikšić, 2023.

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANDU

Ime i prezime: Sandra Perović

Datum i mjesto rođenja: 24. 06. 1994. Nikšić

INFORMACIJE O MASTER RADU

Naziv postdiplomskog studija: Pedagogija

Naslov rada: Razlike u stavovima o fizičkoj kazni djece predškolskog uzrasta između očeva i majki u Crnoj Gori

Fakultet na kojem je rad odbranjen: Filozofski fakultet – Nikšić

UDK, OCJENA I ODBRANA MASTER RADA

Datum prijave master rada:

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema: 03.02.2022.

Mentor: Doc. dr Jovana Marojević

Komisija za ocjenu teme i podobnosti magistranda: Doc. dr Jovana Marojević, Dr Katarina Todorović, Dr Milica Jelić

Komisija za ocjenu master rada: Doc. dr Jovana Marojević, Dr Katarina Todorović, Dr Milica Jelić

Datum sjednice Vijeća na kojoj je usvojen izvještaj o ocjeni master rada i formirana komisija za odbranu rada:

Komisija za odbranu rada:

Datum odbrane:

Datum promocije:

Zahvalnica

Zahvaljujem se svojoj porodici i prijateljima što su vjerovali u mene i bili mi nesebična podrška, svom sinu Jakovu koji mi je bio inspiracija za odabir teme i motiv da nikako ne odustajem, svojoj sestri Mariji koja mi je bila najveći vjetar u leđa, svom suprugu na beskrajnom strpljenju. Posebnu zahvalnost dugujem svojoj mentorki na neiscprnom pružanju podrške u svim etapama izrade master rada...

REZIME

U radu se bavimo razlikama u stavovima o fizičkoj kazni djece predškolskog uzrasta između očeva i majki. Rad sadrži dva dijela, odnosno teorijski i istraživački. U teorijskom dijelu rada, govorimo o karakteristikama vaspitne discipline, kao i o posljedicama primjene fizičkog kažnjavanja po psihičko i fizičko zdravlje djece predškolskog uzrasta.

Istraživanje smo sprovedi s ciljem da ispitamo da li postoje razlike u stavovima djece predškolskog uzrasta između očeva i majki u Crnoj Gori. Uzorak istraživanja je činilo 100 roditelja (50 majki i 50 očeva) iz Podgorice i Nišića.

Rezultati istraživanja pokazuju da roditelji oba pola različito definišu fizičku kaznu nad djecom, odnosno ono šta podrazumijevaju pod fizičkom kaznom. Ovim je potvrđena prva sporedna hipoteza. Postoje razlike u učestalosti, oblicima, i kontekstu fizičkog kažnjavanja dječaka i djevojčica od strane majki i očeva. Neke nezavisne varijable utiču na stavove roditelja o fizičkoj kazni muške i ženske djece predškolskog uzrasta (ekonomski status porodice, ruralna ili urbana sredina života, starost roditelja, stepen obrazovanja roditelja, pol djeteta, prvorodenost djeteta i sl.). Dobijeni rezultati pokazuju da patrijarhalna kultura ne utiče na stavove očeva i majki o fizičkom kažnjavanju djece (i to tako da se fizička kazna često smatra opravdanom, naročito od strane očeva i naročito upućena muškoj djeci).

Ključne riječi: fizička kazna, stavovi, očevi, majke, djeca predškolskog uzrasta

APSTRAKT

In this paper, we deal with the differences in the attitudes of fathers and mothers about physical punishment of preschool children. The paper contains two parts, ie theoretical and research. In the theoretical part of the paper, we talk about the characteristics of educational discipline, as well as the consequences of the application of physical punishment on the psychological and physical health of preschool children.

We conducted the research with the aim of examining whether there are differences in the attitudes of preschool children between fathers and mothers in Montenegro. The research sample consisted of 100 parents (50 mothers and 50 fathers) from Podgorica and Nišić.

The results of the research show that parents of both sexes define corporal punishment of children differently, that is, what they mean by corporal punishment. This confirms the first secondary hypothesis. There are differences in the frequency, forms, and context of physical punishment of boys and girls by mothers and fathers. Some independent variables influence parents' attitudes about corporal punishment of male and female preschool children (economic status of the family, rural or urban environment, parents' age, parents' level of education, child's gender, child's first birth, etc.). The obtained results show that the patriarchal culture does not affect the attitudes of fathers and mothers about physical punishment of children (so that physical punishment is often considered justified, especially by fathers and especially addressed to male children).

Keywords: physical punishment, attitudes, fathers, mothers, children of preschool age

SADRŽAJ

UVOD	9
I TEORIJSKE OSNOVE	11
1.VASPITNA DISCIPLINA.....	11
1.1.Šta podrazumijevamo pod vaspitnim disciplinovanjem djece.....	13
2. FIZIČKA KAZNA.....	17
2.1. Fizičko kažnjavanje djece – istorijski pogled na problematiku	18
2.2. Zaštita djece od fizičkog kažnjavanja	19
3. EFEKTI FIZIČKOG KAŽNJAVANJA	21
3.1. Posljedice fizičke kazne	21
3.2. Psihičke posljedice fizičkog kažnjavanja kod djece	22
3.4. Fizičke posljedice fizičkog kažnjavanja kod djece	23
3.5. Uticaj fizičkog kažnjavanja na kasnije tokove života kod djece	24
4. STAVOVI RODITELJA O FIZIČKOM KAŽNJAVANJU – PREGLED SRODNIH ISTRAŽIVANJA	26
5. ISTRAŽIVAČKI DIO	30
5.1. Problem istraživanja.....	30
5.2. Cilj i zadaci istraživanja.....	30
5.3. Istraživačke hipoteze.....	31
2.4. Naučno – istraživačke varijable	31
5.5. Karakter i značaj istraživanja.....	32
5.6. Metodološke paradigme – pristupi.....	32
5.7. Uzorak ispitanika	33

5.8. Instrumenti i tehnike istraživanja.....	33
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	34
ZAKLJUČAK I PREPORUKE	55
LITERATURA	57
ANKETNI UPITNIK ZA RODITELJE	61

UVOD

Fizička kazna podrazumijeva namjernu primjenu fizičke sile, s ciljem korigovanja neželjenog ponašanja (Parke, 1977). Kažnjavanje podrazumijeva udaranje djece, uskraćivanje privilegije, kao i izuzetno snažne verbalne prijetnje. Roditelji često ne mogu da kontrolišu svoj bijes kada se dijete ponaša neprimjereno, pa pribjegavaju primjeni fizičke kazne (Pašalić, Kreso, 2004).

Pregledom stručne i naučne literature koja se odnosi na fizičko kažnjavanje, dolazi se do saznanja da jedan broj roditelja smatra da je primjena fizičke kazne u vaspitanju djece neprihvatljiva. S druge strane, određeni broj roditelja smatra da je fizička kazna kao metoda disciplinovanja, efikasna u pojedinim situacijama. Dakle, veoma mali broj roditelja u potpunosti podržava primjenu fizičke kazne (Rajter, 2012).

Za potrebe našeg rada, zanimljivo je navesti podatke koji pokazuju da majke smatraju da su kompetentnije u vaspitanju djece (Rajter, Trbus, Pećnik, 2016), ali i da češće primjenjuju raznovrsne disciplinke postupke, kao i samu fizičku kaznu (Pećnik, Radočaj i Tokić, 2011).

Smatramo da je tema našeg rada izuzetno inspirativna, te je o njoj može govoriti mnogo. Evidentno je se fizička kazna nekada vrlo često primjenjivala kao vaspitna metoda. Na našu sreću, vremena su se promijenila, pa sada roditelji više primjenjuju adekvatne vaspitne metode. Dijete koje roditelji kažnjavaju, odnosno primjenjuju fizičku kaznu, uče dijete da je potpuno u redu rješavati probleme na represivan način (Lovrinčević, 2009). Mnoge su negativne posljedice koje batina, kao neadekvatno vaspitno sredstvo, ima po ličnost djeteta, koje se nalazi u vrlo osjetljivoj razvojnoj fazi. Prvo, dijete koje roditelji fizički kažnjavaju, ima veću tendenciju da i samo bude fizički agresivno prema svojim vršnjacima ili predmetima iz svoje okoline. Drugo, dijete koje dobija batine osjeća se manje vrijedno, što sve povratno utiče na njegovo samopoštovanje.

Postaje sasvim izvjesno da je batina neprimjerena vaspitna metoda, koja se još uvijek praktikuje u vaspitanju djece. Nažalost, mnogi roditelji ne razmišljaju o posljedicama primjene fizičke kazne u procesu vaspitanja djece. Po našem mišljenju, cilj vaspitanja nije da trenutno umirimo i „obuzdamo” dijete koje je „neposlušno”, već da razumijemo potrebe djeteta, odnosno

posljedice ponašanja koje dijete ispoljava. Dakle, batina kao metoda vaspitanja smatra se neprihvaljivom mjerom, jer ima negativne efekte na ličnost djeteta u cjelini.

Motiv za ovo istraživanje pronalazimo u potrebi da se ispituju razlike u stavovima između očeva i majki o fizičkoj kazni djece u Crnoj Gori. Ono što je dodatni motiv za ovim istraživanjem jeste činjenica da na ovu ili srodnu temu nije rađeno nijedno istraživanje u Crnoj Gori, a svjesni smo da živimo u patrijarhalnoj kulturi koja umnogome oblikuje stavove o fizičkom kažnjavanju djece.

I TEORIJSKE OSNOVE

1. VASPITNA DISCIPLINA

Vaspitna disciplina podrazumijeva pristup koji je usmjeren na pravilno vaspitanje djece i razlikuje se od konvencionalne discipline. Ona nije povezana sa fizičkom kaznom, jer kod djeteta razvija sposobnosti i vještine, koje su mu neophodne za snalaženje u interakcijama sa drugim ljudima (Nelsen, Irvin i Dafi, 2021).

Po mišljenju Marije Montessori (prema Montessori, 2016) dijete je kao „sunder”, prijemčivo je i podložno uticajima. Svakako da dijete u porodici stiče prva saznanja, identifikuje se sa svojim roditeljima. Ako se roditelj sa poštovanjem ophodi prema djetetu, i samo dijete će iskazati poštovanje ne samo u odnosu sa roditeljima, već i sa ostalim osobama iz svog neposrednog okruženja.

Uvidom u stručnu i naučnu literaturu koja se bavi vaspitnom disciplinom, dolazimo do određenih saznanja, koje ćemo ovdje, na naš način izložiti.

Da bi se dijete uspješno disciplinovalo, potrebno je da između roditelja i djece vlada uzajamno poštovanje. Roditelji predstavljaju svojevrsan primjer odlučnosti, poštujući sami sebe i svoje potrebe u određenim situacijama, a primjer nježnosti poštujući dijete i njegove razvojne potrebe (Gotman i Dekler, 2023).

Potrebno je da roditelj, prije svega, razumije zašto se dijete ponaša na određeni način. To znači, da roditelj treba da razumije potrebe djeteta, te da na adekvatan način, uz mnogo ljubavi, nježnosti, dosljednosti, odgovori na njih. U korelaciji sa navedenim je komunikacija na relaciji roditelj- dijete. Važno je da roditelji što više komuniciraju sa svojim djetetom, provode vrijeme zajedno i tako razvijaju odnos zasnovan na povjerenju (Nojfeld i Mate, 2021).

Smatra se da je ključno da roditelj razumije razvojne faze kroz koje dijete prolazi. Dakle, roditelji treba da znaju, ali i razumiju razvojne zadatke s kojima se dijete suočava, te da uzmu u obzir i druge karakteristike, kao što su temperament, redosljed rođenja i dr. (Gotman i Dekler, 2023).

Apostrofiramo da vaspitna disciplina ne kažnjava dijete, već ga uči društveno poželjnim obrascima ponašanja. Djecu je potrebno ohrabrivati za uloženi trud, čak iako rezultati izostaju. Dijete treba da osjeti da je vrijedan član zajednice, jer to ima kasniji uticaj na snalaženje u svakodnevnim životnim situacijama (Nelsen, Irvin i Dafi, 2021).

Djecu ne smijemo ponižavati, već ih ohrabrivati, pružati im podršku i oslonac. Djeca su spremnija na saradnju, učenje novih vještina, te pokazivanje naklonosti i poštovanja kada se osjećaju ohrabreno, povezano i voljeno (Nelsen, Irvin i Dafi, 2021).

Stručnjaci za roditeljstvo se ne slažu uvijek oko toga koja je posebna vrsta discipline najbolja u svakoj situaciji. Međutim, najčešće se preporučuje ljubazan, ali čvrst autoritativan pristup koji koristi dosljedna ograničenja i posljedice, a istovremeno potvrđuje osjećanja (Nelsen, Irvin i Dafi, 2021).

Disciplina je struktura koja pomaže djetetu da se srećno i efikasno uklopi u stvarni svijet. To je osnova za razvoj sopstvene samodiscipline djeteta. Efikasna i pozitivna disciplina podrazumijeva podučavanje i usmjeravanje djece, a ne samo njihovo prisiljavanje na poslušnost. Kao i kod svih drugih intervencija koje imaju za cilj da ukažu na neprihvatljivo ponašanje, dijete uvijek treba da zna da ga roditelj voli i podržava. Povjerenje između roditelja i djeteta treba održavati i stalno graditi (Gotman i Dekler, 2023).

Roditeljstvo je složen proces. Primarni zadatak roditelja je pružanje neophodne materijalne i emocionalne brige za dalji njihov fizički, emocionalni, kognitivni i društveni razvoj djeteta. Disciplinovanje djece je jedna od najvažnijih, ali i najtežih obaveza roditeljstva i ne postoje prečice.

Kao što smo već akcentovali, cilj vaspitne discipline je njegovanje prihvatljivog i odgovarajućeg ponašanja kod djeteta. Temelj efikasne discipline je poštovanje. Dijete treba da bude u stanju da poštuje autoritet roditelja i prava drugih. Nedosljednost u primjeni discipline neće pomoći djetetu da poštuje svoje roditelje. Oštra disciplina kao što je ponižavanje (verbalno zlostavljanje, vikanje, prozivanje) takođe će otežati djetetu da poštuje i vjeruje roditelju. Dakle, efektivna disciplina znači disciplinu koja se primjenjuje uz uzajamno poštovanje na čvrst, pošten, razuman i dosljedan način. Cilj je zaštititi dijete od opasnosti, pomoći djetetu da se nauči samodisciplini, razviti zdravu savjest i unutrašnji osjećaj odgovornosti i kontrole.

Svjedoci smo da je jedna od velikih prepreka za postizanje ovih ciljeva je nedosljednost, koja će zbuniti svako dijete, bez obzira na uzrast u razvoju. Roditeljima može biti posebno teško da budu dosljedni uzori. Roditeljska neslaganja oko tehnika vaspitanja djece, kao i kulturološke razlike među roditeljima, često rezultiraju nedosljednim metodama disciplinovanja (Emery, Coiro & Divorce, 1995).

1.1.Šta podrazumijevamo pod vaspitnim disciplinovanjem djece

Disciplina je promjena ponašanja, a ne kažnjavanje djece. Ona omogućava djeci da razviju samodisciplinu i pomaže im da postanu emocionalno i društveno zrele odrasle osobe. Postoji mnogo efikasnih tehnika koje mogu pomoći roditeljima da podučavaju i usmjeravaju svoju decu, a neki oblici discipline će uvijek ostati kontroverzni (Nelsen, Irvin i Dafi, 2021).

Vaspitna disciplina je bazirana na djelu Alfreda Adlera. Ovaj autor je smatrao da ljudsko ponašanje zapravo pokreće želja za pripadnošću, povezanošću i vrijednošću, na koje utiču naši prvi zaključci o nama samima, o drugim ljudima i svijetu oko sebe. Smatra se da će dijete koje je dobro emocionalno povezano sa svojim roditeljima, imati manju vjerovatnoću da bude neposlušno. (Nelsen, Irvin i Dafi, 2021).

Dijete koje ima čvrste emocionalne veze sa roditeljima, zasnovane na međusobnom razumijevanju, razvijaće društveno prihvatljiva ponašanja. S druge strane, ako roditelji nijesu dovoljno posvećeni stvaranju emocionalnih veza sa djetetom, ako sa njim ne razgovaraju, ne pokazuju razumijevanje i altruističan stav, dijete će imati veću mogućnost da se neprilagođeno ponašanja. Dakle, kroz vaspitnu discipline, kao roditelji možemo da odgovorimo na neadekvatno ponašanje nježnim usmjeravanjem, koje pomaže djeci da razviju osobine i vještine koje će im služiti kroz cijeli život (Maljceva, 2019).

Ono što možemo konstatovati odnosi se na činjenicu da roditelji treba da stvore toplu emocionalnu klimu u porodici, kako bi na što adekvatniji način razumjeli dječja osjećanja. Takođe, roditelji koji ne odobravaju osjećanja sasvim su sličnim onim roditeljima koji odbacuju dječje emocije, ali priznaćemo, uz nekoliko razlika. Naime, primjetno su kritični i nemaju empatiju kada govore o emocionalnim iskustvima svoje djece. Oni ignorišu, poriču ili banalizuju

negativne emocije svoje djece, i ne odobravaju ih. Zato vrlo često opominju, kažnjavaju djecu zbog izražavanja tuge, ljutnje i straha. Umjesto da pokušaju da razumiju djetetove emocije, ovi roditelji se obično usredsređuju na ponašanje koje dolazi uz emociju. Tako, recimo, dijete lupa nogama od bijesa, majka ga može udarati zbog neprijatnog, prkosnog nastupa, a da uopšte ne zna šta ga je naljutilo. Otac bi mogao da ukori sina zbog njegove dosadne navike da place prije spavanja, a da se uopšte ne osvrne na vezu između sinovljevih suza i straha od mraka. Dakle, roditelji koji ne odobravaju mogu poprilično osuđivati emocionalna iskustva svoje djece, procjenjujući okolnosti prije nego što odluče zahtijeva ili situacija utjehu, kritiku ili, u nekim slučajevima kaznu (Maljceva, 2019).

Disciplina je vođstvo dječjeg moralnog, emocionalnog i fizičkog razvoja, omogućavajući djeci da preuzmu odgovornost za sebe kada budu starija (Holden, 2002). Podrazumijeva učenje djece o granicama šta je prihvatljivo, a šta neprihvatljivo, i čini ih svjesnim vrijednosti i postupaka koji su prihvatljivi u njihovoj porodici. Disciplina može biti pozitivna, na primjer, pohvaliti dijete što je uradilo nešto dobro ili što je prestalo da radi nešto neprikladno; ili disciplina može biti negativna, na primjer, udariti dijete zbog toga što je uradilo nešto pogrešno. Pozitivna disciplina obično uključuje pomoć djeci da shvate zašto je neko ponašanje neprihvatljivo, a drugo prihvatljivo (Djurković, 2016).

Manipulacija, bilo u vidu nagrada i kazni, može postići da nam se dijete privremeno prikloni, ali tom metodom ne možemo postići da željeno ponašanje postane dio nečije istinske ličnosti. Bilo da je to to reći „hvala” ili „izvini”, prilika da se dijeli sa drugima, nekom nešto pokloni ili napravi čestitka, sredi soba, jasno je da je to ponašanje više usiljeno, manje je vjerovatno da će se dobrovoljno javiti. A što se takvo ređe ponašanje spontano događa, to su roditelji skloniji ucjeni. I tako počinje strašan začarani krug sile i kontravolje, zbog kog postaje neophodno korišćenje sve više i više ucjena. Istinska baza moći roditeljstva je erodirala (Holden, 2002).

Vaspitna disciplina po našem mišljenju podrazumijeva sljedeće:

- uvažavanje dječjih razvojnih potreba, emocija, interesovanja i sklonosti;
- postavljanje granica sa ljubavlju;
- davanje alternative;

- komunikacija sa djetetom, razgovor o svim problemima sa kojima se dijete trenutno suočava;
- dosljednost od strane roditelja u sprvođenju vaspitnih postupaka.

Karakteristike vaspitne discipline koje smo gore naveli, ukratko ćemo analizirati. Naime, kada govorimo o uvažavanju dječjih razvojnih karakteristika, onda pod tim podrazumijevamo da roditelji moraju da razumiju razlog zbog kojeg dijete ispoljava određeni oblik ponašanja. Dijete često može biti bijesno, ljuto, na šta roditelji reaguju kitikom. Mi smatramo da roditelji treba da dobro upoznaju dječji emocionalni razvoj, kako bi na adekvatan način pristupili procesu disciplinovanja.

Druga stavka koju smo naveli, odnosi se na postavljanje granica sa ljubavlju. Kada su granice postavljene sa ljubavlju i kada su dosljedne, dijete postepeno uči kako da postavi vlastite granice, te kako da samog sebe i druge uvažava. Navedenim podstičemo dijete da razvija samopouzdanje.

Treća stavka koju smo naveli, tiče se davanja alternative. Alternativa je odati djetetu onaj stepen poštovanja koji treba osjećati kako odrasta, da bi postepeno, u skladu sa svojim razvojem, prihvatilo odgovornost koju ima za sebe. Smatra se da izbori pružaju okvir koji zadaje roditelj, a unutar tog okvira dijete može birati šta želi. Oni olakšavaju da dijete prihvati granicu nakon što mu je nešto prethodno „oduzeto”. Takvo davanje izbora, bez sumnje, podstiče dijete da se angažuje na za njega zanimljiv način.

Četvrta stavka koju smo istakli, odnosi se na komunikaciju. Potrebno je da između roditelja i djeca komunikacija bude utemeljena na poštovanju onoga što dijete nosi u sebi. Vrlo je važno da roditelj sa djetetom otvoreno komunicira, kako bi stvorio bliski emocionalni odnos.

Peta stavka koju smatramo značajnom predstavlja jeste dosljednost. Roditelji treba da budu dosljedni u procesu disciplinovanja djece.

Tajna roditeljstva nije u onome što roditelj radi, već u onome ko roditelj jeste djetetu. Sve roditeljske vještine na svijetu ne mogu nadoknaditi nedostatak privrženosti. Sva ljubav na svijetu neće se osjetiti bez psihološke pupčane vrpce koju stvara djetetova privrženost.

Privrženost djeteta roditelju mora trajati najmanje onoliko koliko je djetetu potrebno da bude dobro vaspitano. To je ono što postaje teže u današnjem svijetu. Roditelji se nijesu promijenili – nijesu postali ni nekompetentniji, ni neposvećeniji (Nelsen, Irvin i Dafi, 2021). Osnovna priroda djece se takođe nije promijenila – ona nijesu postala ni nezavisnija, niti se više opiru. Promijenila se kultura u kojoj se djeca vaspitavaju. Privrženost djece roditeljima više ne dobija potrebnu podršku kulture i društva. Čak i odnos roditelja i djeteta koji je u početku bio snažan i plodotvoran, može biti narušen, kako naša djeca ulaze u svijet koji više niti cijeni, niti hrabri tu prvrženost. Djeca sve češće stvaraju odnose privrženosti koji su konkurencija odnosu sa roditeljima, što rezultira time da nam je odgovarajući kontekst za roditeljstvo sve manje dostupan. Nedostak ljubavi ili roditeljske vještine nije ono što naše vaspitavanje čini neefikasnim, već erozija konteksta privrženost (Nelsen, Irvin i Dafi, 2021).

2. FIZIČKA KAZNA

Fizička kazna je neprimjerena vaspitna mjera, koja ima negativne posljedice po ličnost djeteta. Sasvim je izvjesno da je fizičko kažnjavanje djece bilo više zastupljeno u prethodnim decenijama, nego što je to danas. Moramo priznati da roditelji i dalje primjenjuju fizičku kaznu kao metodu disciplinovanja (Trebješanin, 2008). Neki autori (Vilotijević N, Vilotijević G, 2014) smatraju da primjeri fizičkog kažnjavanja djece i dalje i postoje, te da oni nijesu evidentirani. Navedeno upućuje na konstataciju da je potrebno da se veća pažnja usmjeri ka istraživanju učestalosti primjene fizičke kazne u vaspitanju djece.

U knjizi Filipa Arijesa imamo pregled istorije djetinjstva. Ovaj autor smatra da su moralisti XVII vijeka uveli određene metode disciplinovanja djece, u cilju njihove zaštite, te da od tada potiču svojevrsna ograničenja (Arijes, 1973).

Postaje nam potpuno jasno da su se roditelji prethodnih decenija ponašali prema djeci kako su htjeli, smatrajući da je to primjereno i adekvatno. Danas imamo drugačiju situaciju. Značajan broj udruženja se snažno bore protiv fizičkog kažnjavanja djece (Kušćević, 2008).

Smatra se da iako sva djeca ne doživljavaju dugoročne negativne efekte, sveukupno negativne posljedice tjelesnog kažnjavanja nadmašuju njegove naizgled pozitivne kratkoročne posljedice. Upotreba fizičkog kažnjavanja povezana je sa značajnim povećanjem fizičkog zlostavljanja, dugotrajnog antisocijalnog ponašanja, a kasnije kao odrasla osoba sa zlostavljanjem partnera ili djeteta, kao i sa značajnim smanjenjem korisnih ishoda uključujući moralnu internalizaciju (Roberts & Powers, 1990).

Fizičko kažnjavanje je upotreba sile za izazivanje bola, ali ne i povrede, u svrhu korekcije ili kontrole (Straus i Stevart 1999). Iako istraživači pokušavaju da naprave razliku između fizičkog kažnjavanja i zlostavljanja, to je veoma teško uraditi i ne postoji opšta saglasnost o liniji podjele između fizičkog kažnjavanja i fizičkog zlostavljanja.

Fizičko kažnjavanje može varirati po učestalosti i težini i može uključivati radnje kao što su udaranje djeteta predmetima ili prisiljavanje djeteta da ostane u neprijatnom položaju, između ostalog. Ključna karakteristika fizičkog kažnjavanja je da odrasli imaju namjeru da kazne, isprave ili kontrolišu ponašanje djeteta (Gershoff, 2002). Razvojne i obrazovne teorije i

empirijski dokazi ukazuju na to da fizičko kažnjavanje može ugroziti razvoj, učenje i dobrobit djece (Gershoff, 2002).

Često se pravi razlika između discipline „asertivne moći“ i „induktivne“ discipline. Disciplinske metode koje se oslanjaju na moć uključuju praćenje neprikladnog ponašanja djeteta sa negativnim posljedicama (udaranje, prijetnje, povlačenje privilegija) bez objašnjenja ili opravdanja. Induktivne metode podrazumijevaju postavljanje granica, postavljanje logičkih posljedica, rezonovanje i objašnjenje (Holden 2002).

2.1. Fizičko kažnjavanje djece – istorijski pogled na problematiku

Kao što je već navedeno, fizičko kažnjavanje je neželjena vaspitna mjera, koja se sprovodi u cilju korigovanja dječjeg ponašanja. Od srednjeg vijeka, fizičko kažnjavanje se obično koristilo u oblastima koje nijesu zahtijevale smrtnu kaznu (Janet, 2004).

Istorijski gledano, fizičko kažnjavanje se uglavnom koristilo u ranim Mojsijevim vremenima, u zakonima Sparte, Troje, Atine i mnogih drugih grčkih država. Takođe se praktikovalo u srednjovekovnim hrišćanskim crkvenim tradicijama, posebno u judaizmu. Trenutno se praktikuje u mnogim zemljama svijeta i ostaje u pravosudnim sistemima nekih evropskih zajednica. Čak i ako istorija fizičkog kažnjavanja nije sigurna, varvarska praksa je potvrđena još u 11. vijeku u starom Izraelu i definitivno je praktikovana u konvencionalnim civilizacijama koje su koristili Egipat, Troja, Sparta, Rim i Grci (Janet, 2004).

U srednjovekovnoj Evropi, fizičko kažnjavanje je podsticano stavovima srednjovjekovne crkve prema ljudskom tijelu, pri čemu je bičevanje bilo uobičajeno sredstvo discipline. Ovo je posebno imalo veliki uticaj na upotrebu tjelesnog kažnjavanja u školama, pošto su obrazovne ustanove tokom ovog perioda bile blisko povezane sa crkvom. Ipak, tjelesno kažnjavanje nije korišćeno nekritički; još u jedanaestom vijeku Sveti Anselm, kenterberijski arhiepiskop, govorio je protiv onoga što je vidio kao okrutno postupanje sa djecom (Janet, 2004).

Početkom 18. vijeka, čitava ideja tjelesnog kažnjavanja je napadana sa raznih strana i smatrana je neefikasnom metodom ispravljanja lošeg ponašanja. Većina ljudi je tvrdila da bi

kazna bilo koje vrste trebalo da se fokusira na ispravljanje, a ne na odmazdu. Krajnji efekti ovih ideja doveli su do blagog opadanja upotrebe fizičkog kažnjavanja. U Engleskoj je upotreba zakonskog fizičkog kažnjavanja smanjena početkom 20. vijeka i konačno je potpuno iskorijenjena juna 1948. (Durrant, 2022).

Tokom osamnaestog vijeka, česta upotreba fizičkog kažnjavanja bila je žestoko kritikovana, kako od strane filozofa, tako i od strane pravnih reformatora. Samo nanošenje bola smatrano je neefikasnim, jer je uticalo na subjekt samo u kratkom vremenskom periodu i ne utiče na trajne promjene u njihovom ponašanju. Posljedica ovakvog načina razmišljanja bilo je smanjenje telesnog kažnjavanja tokom devetnaestog vijeka u Evropi i Sjevernoj Americi. Upotreba tjelesnog kažnjavanja je opadala tokom dvadesetog vijeka, iako se praksa pokazala najupornijom kao kazna za kršenje zatvorskih pravila, kao vojno kažnjavanje i u školama (Durrant, 2022).

Žlebnik (1965) u svojoj knjizi, između ostalog, predstavlja stavove pedagoških klasika prema kažnjavanju djece. Komenski je bio protiv fizičkog kažnjavanja djece, ali je smatrao da je djetetu zbog neprikladnog ponašanja potrebno uputiti kritiku. Lok je, takođe, smatrao da je fizička kazna neadekvatna vaspitna metoda, te da ponižava dječju ličnost. Makarensko je zastupao stav da roditelji treba da imaju autoritet nad djecom i žestoko se protivio primjeni „batine”, kao metode disciplinovanja. Elen Kej je, takođe, smatrala da fizičko kažnjavanje ponižava dijete, te da batina nema značajan vaspitni efekat (Žlebnik, 1965).

2.2. Zaštita djece od fizičkog kažnjavanja

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države da preduzmu sve odgovarajuće zakonske mjere za zaštitu djece od svih oblika fizičkog i psihičkog nasilja, te da preduzmu sve efikasne i odgovarajuće mjere za ukidanje tradicionalnih praksi koje su štetne po zdravlje djece (Durrant, 2022).

Komitet za ljudska prava, Komitet protiv torture, Odbor za ekonomska, socijalna pitanja i kulturna prava se žestoko protive fizičkom kažnjavanju djece. Djeca sa smetnjama u razvoju su posebno osjetljiva na tjelesno kažnjavanje (Durrant, 2022).

Broj država koje zabranjuju fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama se utrostručila od 2000. godine. Međutim, previše država nastavlja da ignoriše svoje obaveze prema međunarodnom pravu da zaštite djecu. Sudske kazne tjelesne kazne za djecu, uključujući šibanje, bičevanje, legalni su u 41 državi. Tjelesno kažnjavanje je zakonito u školama u 81 državi i u ustanovama za grupnu njegu kao što su sirotišta u 146 država (Durrant, 2022).

Fizičko kažnjavanje može promijeniti oblasti u mozgu koje su povezane sa performansama na testovima inteligencije i povećati ranjivost na zavisnost od droge ili alkohola, kao što pokazuju studije neuromidžinga. Stavovi prema upotrebi fizičkog kažnjavanja su se promijenili, a mnoge zemlje su pomjerile fokus na pozitivnu disciplinu djece i zakonski ukinule fizičko kažnjavanje.

3. EFEKTI FIZIČKOG KAŽNJAVANJA

Fizičko kažnjavanje je povezano sa povećanom agresivnošću djece, antisocijalnim ponašanjem, nižim intelektualnim postignućem, lošijim kvalitetom odnosa roditelj-dijete, problemima mentalnog zdravlja (kao što je depresija) i smanjenom moralnom internalizacijom. Fizičko kažnjavanje ima negativne efekte na ishode djece, posebno ako je oštro, bez obzira na kulturu. Kada je upotreba kazne normativna u kulturi, efekti su nešto manje negativni. Nalazi istraživanja podržavaju tekuće napore da se roditeljima pomogne da koriste pozitivnije metode roditeljstva i ukidaju zakonsku odbranu za korišćenje fizičkog kažnjavanja djece (Anda, Felitti & Bremner, 2006).

Fizičko kažnjavanje je najčešći oblik nasilja koji djeca doživljavaju. Svake godine oko 100 djece umre kao žrtve fizičkog kažnjavanja, a mnogo više pati od invaliditeta (Anda, Felitti & Bremner, 2006). U stručnoj literaturi nalazimo djeca koja su fizički kažnjavana, bila u riziku da dobiju astmu, kardiovaskularne bolesti, artritis i d. Pored toga, negativna iskustva u djetinjstvu su povezana sa metaboličkim oboljenjima u odraslom dobu kao što su gojaznost, visok krvni pritisak, dijabetes, visok ukupni holesterol, visok glukoziliran hemoglobin, smanjenje maksimalnog nivoa potrošnje kiseonika, hronične opstruktivne bolesti pluća, konzumiranja alkohola i bolesti jetre kod odraslih (Anda, Felitti & Bremner, 2006).

3.1. Posljedice fizičke kazne

Fizičko kažnjavanje djece trajno narušava kvalitet komunikacije između roditelja i djece. Jasno je da posljedice fizičkog kažnjavanja djece mogu biti različite, dugoročne i kratkorčne. Fizička kazna ima negativan uticaj na intelektualni razvoj, školski uspjeh, psihičko zdravlje, socijalizaciju i mnoge druge razvojne domene (Pećnik, Radočaj i Toknić, 2011).

U stručnoj literaturi se često navodi da djeca koja se fizički kažnjavaju imaju niži stepen samopouzdanja, sigurnosti u vlastite snage, lošije socijalne interakcije sa vršnjacima (Velki,Bošnjak 2012). Jednostavno rečeno, djeca koja se fizički kažnjavaju smatraju da su manje

vrijedna, što sve utiče na njihovu ukupnu sliku o sebi. Smatramo da mnoga djeca zapravo misle da „zaslužuju” fizičku kaznu, pa vrlo često postanu imuna na istu.

O vaspitanju djece može mnogo toga da se kaže. U kontekstu fizičke kazne, posebno apostrofiramo činjenicu da roditelj, odnosno staratelj, prije svega, mora da poštuje ličnost i dostojanstvo svog djeteta (Stevanović, Srna, 2010).

Od roditelja se danas mnogo očekuje, što je prirodno, imajući na umu složenost roditeljske uloge. Iako je fizičko kažnjavanje djece zabranjeno, nažalost, ono se još uvijek primjenjuje od strane određenog broja roditelja (Petrović, 2021). Ipak, treba istaći da je fizičko kažnjavanje djece danas mnogo manje zastupljeno, u odnosu na prethodne dvije ili tri decenije (Bilić, 2013).

Djeca se obično kažnjavaju s ciljem da se promijeni njihovo ponašanje (Deleres & Smith, 2016; Nesić, 2018). Rezultati pojedinih istraživanja (Bilić, 2013) pokazuju da se djeca blaže fizički kažnjavaju. Obeshrabrujući je podatak da je u jednom istraživanju (Nesić, 2018) čak 36,8% majki jednom u toku godine primijenilo neku formu fizičkog kažnjavanja djece.

3.2. Psihičke posljedice fizičkog kažnjavanja kod djece

Fizičko kažnjavanje djece ima negativne psihičke posljedice po dijete. U stručnoj literaturi nalazimo da se djeca koja su fizički kažnjavana, nalaze u u povećanom riziku da postanu agresivna, delikventna, anksiozna, da postanu alkoholičari, da imaju određene neprilagođene obrasce ponašanja i dr. Fizičko kažnjavanje u djetinjstvu je povezano sa povišenim nivoom kortizola. Ono, takođe, negativno utiče na internalizaciju moralnih vrednosti kod djeteta i njegov odnos sa roditeljima (MacMillan et al, 1999).

Primjena fizičke kazne, kao primitivne vaspitne mjere, ima trajne negativne posljedice po psihički razvoj djeteta, kao i njegovu ličnost u cjelini. Fizičko kažnjavanje, kao što je udaranje je neefikasno i loše za razvoj djece. Često djeca i dalje ne slušaju naređenja roditelja nakon što su disciplinovana primjenom fizičkog kažnjavanja. Kazna kao što je udaranje ne pomaže djetetu da shvati zašto su njegovi postupci bili pogrešni. To je zato što disciplina dolazi bez objašnjenja. Takođe, dijete može biti previše zaokupljeno sopstvenim emocijama da bi moglo da razumije zašto su njegovi postupci bili pogrešni. U budućnosti, dijete može slijediti naređenja

svojih roditelja zbog straha od ponovnog fizičkog kažnjavanja, a ne zato što shvata da je to ispravno.

Fizičko kažnjavanje je povezano sa problemima u ponašanju, socijalnom i mentalnom zdravlju tokom djetinjstva i adolescencije. Djeca češće imaju probleme sa emocionalnim i mentalnim zdravljem, kao što su anksioznost i depresija. Takođe, imaju veće šanse da se upuste u rizična ponašanja. Ovi efekti mogu naštetiti odnosu između roditelja i deteta i između djeteta i njegovih vršnjaka.

Poruka koja se šalje djeci kroz tjelesno kažnjavanje je agresija. To uključuje stalno ponavljanje djetetu da je bezvrijedno, beskorisno, nevoljeno ili nepoželjno, i prijetnju fizičkim ili psihičkim nasiljem nad njim. Ova poruka agresije, više od stvarnog fizičkog kažnjavanja, ima važan uticaj na psihičko zdravlje djeteta kasnije u životu.

Fizičko kažnjavanje može uticati na razvoj mozga i kognitivne sposobnosti djeteta, izazivajući poteškoće sa govorom i jezikom. Djeca koja su zlostavljana i zanemarena često su uplašena i imaju problema sa povjerenjem. Mogu biti nesigurna, uznemirena, agresivni i povučena.

3.4. Fizičke posljedice fizičkog kažnjavanja kod djece

Fizičko kažnjavanje djece može imati razoran efekat na uvjerenja, samopoštovanje, razvoj i sposobnost djeteta. Kažnjavanje djece se često dešava više puta i uključuje više od jedne vrste, što dovodi do doživotnih komplikacija po mentalno i fizičko zdravlje djeteta. Fizičko kažnjavanje djece može dovesti do manjih povreda kao što su modrice ili ogrebotine, ili do teških povreda kao što su duboke rane, slomljene kosti ili unutrašnje krvarenje. Ove fizičke povrede takođe mogu dovesti do dugotrajnog emocionalnog oštećenja. Djeca mogu imati emocionalne izlive, promjene raspoloženja, promjene u ponašanju, tugu, povlačenje, agresivnost, nasilje, hiperaktivnost, mokrenje u krevet, nisko samopoštovanje, itd. Neka od ovih ponašanja mogu se nastaviti i u odraslom dobu.

Stres roditelja igra važnu ulogu u primjeni fizičkog kažnjavanja. Kada su roditelji pod stresom, manje su osjetljivi na potrebe svoje djece i veća je vjerojatnoća da će koristiti oštriju disciplinu, kao što je udaranje.

Djeca posmatraju i oponašaju ponašanja onih oko sebe, posebno onih za koje smatraju da su uzori, što je naglašeno, na primjer, povećanom vjerojatnoćom da dijete ispolji agresivno ponašanje nakon što je podvrgnuto teškom fizičkom kažnjavanju (Lansford et al., 2004). Dok se pokazalo da tjelesno kažnjavanje obezbjeđuje trenutno poštovanje i pomaže roditelju da stekne kontrolu nad djetetom u ovom trenutku, nije nevjerovatno da slučajevi fizičkog kažnjavanja mogu eskalirati u ozbiljnije zlostavljanje (Lansford et al., 2004).

Iako se u stručnoj literaturi više govori o posljedicama fizičkog kažnjavanja po psihički razvoj, uticaj fizičke kazne na fizički razvoj, takođe, nije zanemarljiv.

3.5. Uticaj fizičkog kažnjavanja na kasnije tokove života kod djece

Pošto roditelji danas provode relativno malo vremena sa svojom djecom, vrlo je moguće da pogrešno percipiraju obrasce ponašanja svog djece. Nema i nedostatak ispoljavanja naklonosti od strane roditelja dovode do toga da djeca ispoljavaju simptome agresije i drugih eksternalizujućih ponašanja. Pretpostavlja se, takođe, da djeca ponekad pribjegavaju negativnim ponašanjima kako bi privukla pažnju roditelja, što zauzvrat dovodi do toga da roditelji izgube živce i koriste fizičko kažnjavanje jer je to lak disciplinski metod (Grogan-Kaylor, 2004). Iako fizičko kažnjavanje nema dodatnu prednost (nijedno istraživanje do danas nije potvrdilo pozitivan efekat na djecu).

Kao što smo već više puta akcentovali, fizičko kažnjavanje ima trajne posljedice po život djece. Djeca koja su bila fizički kažnjavana, smatraće da je potpuno u redu da budu agresivna, netrepeljiva u interakcijama sa vršnjacima. Porodica je primarni agens socijalizacije, pa dijete smatra da su su ponašanja koja se ispoljavaju u njegovoj porodici prihvatljiva. Dijete kasnije u životu može da primjenjuje neprilagođene oblike ponašanja prilikom interakcije sa drugim osobina. Može na isti način da se ponaša prema svojoj djeci, jer kod nas se obrasci vaspitanja djece prenose s generacije na generaciju.

Već smo poentirali da fizičko kažnjavanje djece utiče negativno na samopouzdanje i sigurnost. Imajući na umu navedeno, mišljenja smo da dijete koje se fizički kažnjavano u ranom djetinjstvu, može kasnije imati problema sa sigurnošću u sebe, u sposobnost donošenja odluka, može se smatrati manje važnim, što sve utiče na kvalitet života.

Djeca koja su fizički kažnjavana u ranom djetinjstvu neće biti dovoljno emocionalno inteligentna. Evidentno je da emocionalna inteligencija i složene vještine povezane sa njoj mogu igrati kritičnu, ako ne i važniju, ulogu u određivanju uspješnog života (Giardini, Frese, 2006).

Upotreba tjelesnog kažnjavanja od strane roditelja dobila je veliku pažnju u razvojnoj psihologiji i istraživanju socijalne politike zbog zabrinutosti oko njegovih efekata na ishode fizičkog, ponašanja i mentalnog zdravlja djece i zbog povezanosti sa fizičkim maltretiranjem u nekim porodicama.

Fizičko kažnjavanje je povezano sa sporom regresijom kognitivnog razvoja, kao i sa negativnim efektima na školsko postignuće. Posebno, negativna iskustva u djetinjstvu predisponiraju kasnije u životu, višestrukim seksualnim partnerima, polno prenosivim bolestima, tinejdžerskim trudnoćama, neželjenim trudnoćama i ranom započinjanju seksualne aktivnosti (Anda, Felitti & Bremner, 2006).

Činjenica je da iskustva iz djetinjstva utiču na kasnije životne tokove. Onako kako se roditelji ponašaju prema djeci, tako će se djeca ponašati prema svojoj djeci u budućnosti. Dakle, ako je roditelj primjenjivao represivne mjere, odnosno fizički kažnjavao dijete u ranom djetinjstvu, i samo dijete će se prema svojoj okolini ponašati agresivno.

4. STAVOVI RODITELJA O FIZIČKOM KAŽNJAVANJU – PREGLED SRODNIH ISTRAŽIVANJA

Fizičko kažnjavanje djece je jedna od kontroverznijih tema u oblasti nauka o vaspitanju, a zbog takve svoje prirode nije je lako istraživati. Izvjesno je da se fizičko kažnjavanje odnosi na svjesnu i namjernu upotrebu sile, s ciljem korigovanja određenog ponašanja (Perke, 1977). Uvidom u naučna istraživanja, dolazimo do saznanja da znatno veliki broj roditelja ne smatra fizičko kažnjavanje efikasnom metodom. Takođe, na bazi uvida u naučna istraživanja, dolazimo do saznanja da su majke više uključene u proces disciplinovanja djece, u odnosu na očeve. Majke više fizički kažnjavaju djecu, u poređenju sa očevima (Nešić, 2018). Zanimljivo je navesti da rezultati nekih istraživanja (Velki, Bošnjak, 2012) pokazuju da roditelji smatraju da je značajna uključenost oba roditelja u vaspitanje djeteta, te da je izuzetno značajno da dijete bude poslušno i pokorno.

Ako detaljno analiziramo literaturu, primijetićemo da su se fizičkim kažnjavanjem djece bavili mnogi autori. Takođe, percipiramo da se manji broj autora bavio stavovima roditelja prema fizičkom kažnjavanju.

Disciplinovanje djece predstavlja sastavni dio roditeljstva, a rezultati brojnih istraživanja ukazuju na činjenicu da fizičko kažnjavanje ima negativne efekte po fizičko i mentalno zdravlje djeteta (UNICEF, 2020). Zapažamo da se u posljednje vrijeme smanjila prirodnost roditeljske uloge, a veliki uticaj na navedeno izvršila je zabrana primjene fizičke kazne (Kušćević, 2011). Prva zemlja koja je strogo zabranila primjenu fizičkog kažnjavanja u vaspitanju djece bila je Švedska, što imalo veliki uticaj na stavove roditelja prema fizičkom kažnjavanju (Petrović, 2021).

Da je stepen obrazovanja roditelja u korelaciji sa fizičkim kažnjavanjem, pokazuju neka istraživanja (Ćeriman, 2019). Majke koje žive u ruralnim sredinama, koje imaju nizak speten obrazovanja i koje nijesu zaposlene, znatno češće pribjegavaju primjeni fizičkog kažnjavanja djece. Takve majke imaju dosta poslova u kući, pa navode da nemaju dovoljno vremena da primjenjuju druge metode vaspitanja (Ćeriman, 2019).

Pojava zakona o zabrani fizičkog kažnjavanja djece imala je veliki uticaj na promjenu stavova roditelja prema primjeni represivnih mjera u domenu vaspitanja djece. Takođe, percipiramo da je pojava zakona o zabrani fizičke kazne dovela do toga da tema fizičkog kažnjavanja djece postane tabu (Baraban, Buljubašić 2014). Istraživanja koja su sproveli Rajter i saradnici (2012) pokazuju da roditelji smatraju da je fizičko kažnjavanje djece prihvatljivo.

Postoje porodice u kojima su djeca zlostavljena. U ovim porodicama se vrlo često primjenjuje fizičko kažnjavanje djece (Velki,Bošnjak 2012). Evidentno je da primjena represivnih mjera, poput fizičkog kažnjavanja, mogu podsticati razvijanje straha kod djeteta, zatim agresije, kao i drugih emocionalno negativnih reagovanja (Bilić, 2013). Postoje brojni negativni efekti upotrebe fizičke kazne u procesu disciplinovanja djece. Dijete koje se fizički kažnjava postaje manje socijalizovano, agresivno, što sve utiče na ukupan razvoj. (Nesić, 2018). Rezultati pojedinih longitudinalnih studija (Gershoff, 2002) pokazuju da postoji statistički značajna povezanost između fizičkog kažnjavanja i kasnijih aktivnih problema u ponašanju.

Zanimljivo je navesti rezultate nekih studija (Subotić, Dimitrijević i Knežević, 2016) koji pokazuju da je fizičko kažnjavanje prisutno u nekim porodicama, mnogo više nego što se pretpostavilo. Takođe, rezultati istog istraživanja pokazuju da roditelji ne opravdavaju primjenu fizičke kazne u vaspitanju djece. Kada je riječ o stepenu informisanosti roditelja o zabrani fizičkog kažnjavanja, rezultati pokazuju da su roditelji obaviješteni o navedenom.

Pojedina istraživanja koja su se bavila stavovima roditelja prema primjeni fizičke kazne, pokazuju da je vaspitanje djeteta najvažnija poslušnost i podređenost odraslima (Petrović, 2021). Očevi smatraju da je kažnjavanje djece veoma značajno za vaspitanje djeteta, čak mnogo više nego nagrađivanje (Ćeriman, 2019). Takođe, očevi koji primjenjuju fizičku kaznu ističu da djeca treba da shvate poentu tog udarca, a ne njegovu jačinu (Ćeriman, 2019).

U navedenom istraživanju, došlo se do podataka da očevi znatno više fizički kažnjavaju dječake, u odnosu na majke. S druge strane, majke češće kažnjavaju kćerke, u odnosu na sinove. (Ćeriman, 2019). Zanimljivo je navesti da očevi rijetko upotrebljavaju fizičko kažnjavanje, kada su u pitanju kćerke, što navodi da zaključak da očevi smatraju da su djevojčice znatno nježnije, u odnosu na dječake.

Prije više od 15 godina, Kvebečki statistički institut, Institut de la Statistique du Québec, sproveo je svoje prvo istraživanje stanovništva o fizičkom kažnjavanju djece. Pojedini autori (Clement, 2014) su prikazali rezultate ankete, koja je sprovedena telefonom 2012. godine na reprezentativnim uzorkom od 4.029 majki. Rezultati ovog istraživanja su upoređeni sa prethodnim istraživanja s istim ciljem. Dobijeni nalazi pokazuju da je tjelesno kažnjavanje u stalnom i značajnom padu od 1999. godine, bez obzira na uzrast djece.

Patrick et al. (1985) su realizovali istraživanje s ciljem da utvrde roditeljske stavove o upotrebi fizičkog kažnjavanja u školama. Za primjenu podataka primijenjen je anketni upitnik za 132 ispitanika. Rezultati istraživanja su pokazali da 51% roditelja podržava primjenu tjelesnog kažnjavanja u školama, 37% se ne slaže, 11% nema mišljenje, a 1% nije odgovorio na pitanje. Analiza odgovora pokazala je vezu između stavova roditelja o upotrebi tjelesnog kažnjavanja i mišljenja o pozitivnim efektima fizičkog kažnjavanja na ponašanje djece. Nije pronađena veza između stava o tjelesnom kažnjavanju i ispitanika (majka, otac ili oboje), starosti roditelja, pola djece, bračnog status roditelja ili škole koje djeca pohađaju (javne ili privatne). Trideset četiri procenta roditelja vjeruje da će tjelesno kažnjavanje poboljšati ponašanje, a 20% roditelja smatra da bi fizičko kažnjavanje poboljšalo akademski učinak njihovog djeteta.

Studije su povezale upotrebu fizičkog kažnjavanja djece sa razvojem poremećaja mentalnog zdravlja. Uprkos preporuci međunarodnih upravnih tijela za potpunu zabranu ove prakse, malo je dostupnih evropskih podataka o efektima tjelesnog kažnjavanja na mentalno zdravlje i uticaju zakona koji zabranjuju tjelesno kažnjavanje. U tom smislu, Durivage et al. (2015) su realizovali studiju s ciljem da se ispita rasprostranjenost i pravni status tjelesnog kažnjavanja u šest evropskih zemalja i da se procijeni povezanost između roditeljske upotrebe tjelesnog kažnjavanja i mentalnog zdravlja djece. Dobijeni rezultati su pokazali da su šanse da imaju roditelje koji su prijavili da koriste povremeno do često tjelesno kažnjavanje bile 1,7 puta veće u zemljama u kojima je njihova upotreba legalna, kontrolišući socio-demografske faktore.

U stručnoj literaturi, nalazimo članak koji govori o ishodima nenasilnog i uobičajenog fizičkog kažnjavanja djece od strane roditelja. Ishodi se razlikuju po metodološkim, dječjim i subkulturalnim faktorima, kao i po tome kako je fizičko kažnjavanje korišćeno. Pet od osam longitudinalnih studija koje su kontrolisale početno loše ponašanje djece otkrile su pretežno štetne ishode batina (Grogan-Kaylor, 2004).

Međutim, ovi štetni ishodi su prvenstveno posljedica prečeste upotrebe fizičkog kažnjavanja. Očigledno štetni ishodi pronađeni su za svaku alternativnu disciplinsku taktiku kada su istraženi sličnim analizama. Takve štetne asocijacije česte upotrebe bilo koje disciplinske taktike mogu biti posljedica rezidualne konfuzije od prvobitnog lošeg ponašanja djeteta. Specifični nalazi ukazuju na diskriminaciju između efektivnog i kontraproduktivnog fizičkog kažnjavanja male djece. Potrebno je više istraživanja da bi se razjasnila uloga batina i alternativnih disciplinskih taktika u aspektima sistema kontrole roditeljske discipline.

5. ISTRAŽIVAČKI DIO

5.1. Problem istraživanja

Predmet našeg istraživanja je ispitivanje razlika u stavovima o fizičkoj kazni djece između očeva i majki u Crnoj Gori. Istraživaćemo ključne faktore koji moguće oblikuju te razlike (stavovi o vaspitanju uopšte, godine roditelja, stepen obrazovanja, kulturološki uticaji i sl.).

5.2. Cilj i zadaci istraživanja

U skladu sa navedenim, osnovni cilj našeg istraživanja je ispitati da li postoje razlike u stavovima o fizičkoj kazni između očeva i majki u Crnoj Gori i čime su one uzrokovane.

Polazeći od definisanog cilja istraživanja, formulisani su i istraživački zadaci putem kojih ćemo ostvariti postavljeni cilj istraživanja:

- Utvrditi da li i na koji način pol djeteta utiče na stavove o fizičkoj kazni djece kod očeva i majki u Crnoj Gori (prema njihovim iskazima);
- Utvrditi da li majke/očevi smatraju fizičku kaznu opravdanom vaspitnom mjerom;
- Utvrditi da li postoje razlike u učestalosti, oblicima i kontekstu fizičkog kažnjavanja dječaka i djevojčica od strane majki i očeva (prema njihovim iskazima);
- Utvrditi da li i u kom stepenu patrijarhalna kultura utiče na stavove očeva i majki o fizičkom kažnjavanju djece (prema njihovim iskazima);
- Utvrditi da li neke nezavisne varijabe utiču na stavove roditelja o fizičkoj kazni djece predškolskog uzrasta (ekonomski status porodice; broj djece u porodici; prvorodenost/drugorodenost djeteta; obrazovni nivo roditelja i sl).

5.3. Istraživačke hipoteze

Imajući u vidu prethodno utvrđeni cilj i zadatke istraživanja, kao i rezultate do kojih su došli istraživači dosadašnjih istraživanja iz oblasti fizičkog kažnjavanja djece predškolskog uzrasta, a posebno uzimajući u obzir kulturološki kontekst u kome vršimo istraživanje, pošli smo od sledeće istraživačke hipoteze:

Postoji razlika između očeva i majki u njihovim stavovima o fizičkoj kazni muške odnosno ženske djece.

Ovu hipotezu raščlanili smo na pomoćne hipoteze:

- Pretpostavljamo da roditelji oba pola različito definišu fizičku kaznu nad djecom, odnosno ono šta podrazumijevaju pod fizičkom kaznom;
- Pretpostavljamo da neki roditelji smatraju fizičku kaznu opravdanom vaspitnom mjerom;
- Pretpostavljamo da postoje razlike u učestalosti, oblicima, i kontekstu fizičkog kažnjavanja dječaka i djevojčica od strane majki i očeva;
- Pretpostavljamo daneke nezavisne varijable utiču na stavove roditelja o fizičkoj kazni muške i ženske djece predškolskog uzrasta (ekonomski status porodice, ruralna ili urbana sredina života, starost roditelja, stepen obrazovanja roditelja, pol djeteta, prvorodenost djeteta i sl.);
- Pretpostavljamo da patrijarhalna kultura utiče na stavove očeva i majki o fizičkom kažnjavanju djece (i to tako da se fizička kazna često smatra opravdanom, naročito od strane očeva i naročito upućena muškoj djeci).

2.4. Naučno – istraživačke varijable

U odnosu na naše istraživanje, postavili smo nezavisne i zavisnu varijablu.

Nezavisna varijabla:

- pol roditelja;
- obrazovni nivo;

- godine starosti.

Zavisna varijabla:

- Stavovi o primjeni fizičkog kažnjavanja.

5.5. Karakter i značaj istraživanja

Naše istraživanje pripada u grupu operativnih istraživanja. Prema vremenskoj usmjerenosti, ovo istraživanje spada u transversalno. Naučni doprinos ovog istraživanja proizilazi iz činjenice da u Crnoj Gori nije rađeno slično istraživanje u kome bi se ispitala razlike u stavovima roditelja o fizičkom kažnjavanju djece predškolskog uzrasta. Dobijeni rezultati mogu poslužiti kao smjernica za neka dalja i dublja istraživanja na srodne teme. Mišljenja smo da naša tradicionalna kultura umnogome oblikuje stavove roditelja o samom vapitanju djece, pa stoga i o fizičkoj kazni. Istraživanja pokazuju da su se najveće promjene u stavovima roditelja dogodile nakon pojave zakona o zabrani fizičkog zlostavljanja djece (Petrović, 2021).

5.6. Metodološke paradigme – pristupi

U ovom istraživanju koriste se tri metodološka pristupa: racionalno- deduktivni, empirijsko-induktivni i matematičko-statistički. Što se tiče racionalno-deduktivnog pristupa, on će biti dominantan u fazi teorijske elaboracije šireg problemskog područja. Empirijsko-induktivni pristup biće zastupljen u fazi primjene planiranih istraživačkih instrumenata. Matematičko-statistički pristup će biti zastupljen u etapi statističke obrade dobijenih rezultata i interpretiranja istih. Kada bude izvodili određene zaključke, korist ćemo sva tri gore navedena pristupa.

5.7. Uzorak ispitanika

Istraživanje smo realizovali na uzorku od 100 roditelja, i to 50 očeva i 50 majki djece predškolskog uzrasta. Struktura uzorka je prikazana u tabeli 1.

Tabela 1: Struktura istraživačkog uzorka

Opština	Broj majki	Broj očeva
Nikšić	25	20
Podgorica	25	30
Ukupno	50	50

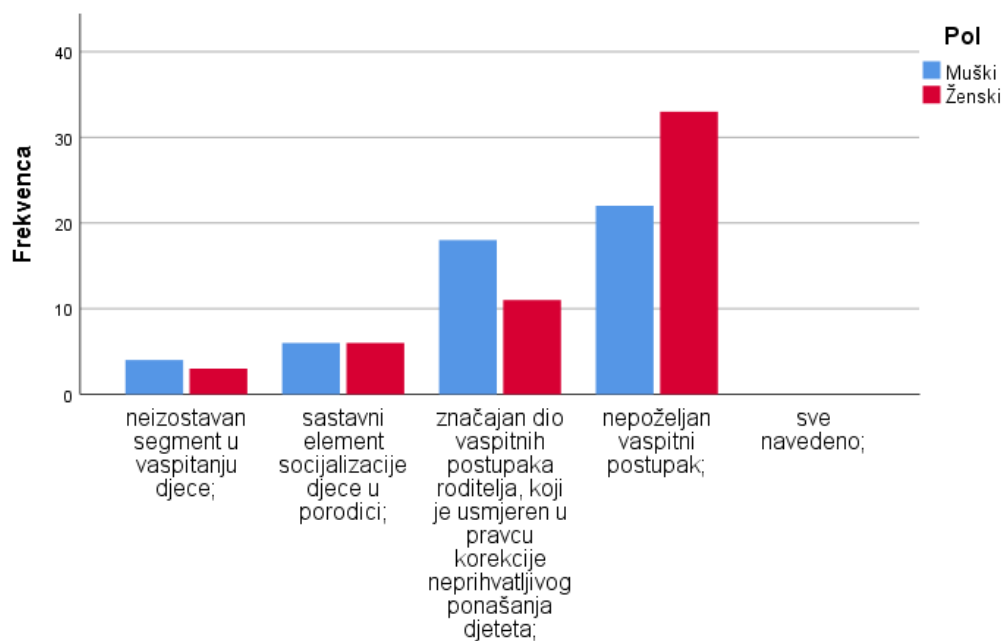
5.8. Instrumenti i tehnike istraživanja

S obzirom da ćemo se baviti ispitivanjem razlika u stavovima o fizičkom kažnjavanju djece odlučili smo se za kvantitativni metodološki okvir.

U cilju prikupljanja objektivnih činjenica kao osnovnu tehniku koristićemo anketiranje, odnosno kao istraživački instrument ćemo koristiti anketni upitnik. Anketni upitnik smo kreirali za potrebe našeg istraživanja i sastoji se od 13 pitanja. Pitanja u upitniku su formulisana na način da možemo potvrditi ili odbaciti naše istraživačke hipoteze. Upitnik je prikazan u prilogu br. 1.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

1. H1: Pretpostavljamo da roditelji oba pola različito definišu fizičku kaznu nad djecom, odnosno ono šta podrazumijevaju pod fizičkom kaznom

fizičko kažnjavanje djece

		neizostavan segment u vaspitanju djece; Count	sastavni element socijalizacije djece u porodici; Count	značajan dio vaspitnih postupaka roditelja, koji je usmjeren u pravcu korekcije neprihvatljivog ponašanja djeteta; Count	nepoželjan vaspitni postupak; Count	sve navedeno; Count
Pol	Muški	4	6	18	22	0
	Ženski	3	6	11	33	0

Pearson Chi-Square Tests

fizičko
kažnjavanje
djece

Pol	Chi-square	7.235
	df	4
	Sig.	.124

Provjeravamo da li postoji statistički značajna razlika u mišljenju roditelja o fizičkom kažnjavanju djece, koristimo hi kvadrat test nezavisnosti. Iz gornje tabele uočavamo da vrijednost test statistike nije značajna tj. $p = 0.124 > 0.05$. Dakle, nemamo razloga za odbacivanje nulte hipoteze, tj. ne postoji statistički značajna razlika između očeva i majki po ovom pitanju.

Naši rezultati nijesu u skladu sa rezultatima do kojih su došli drugi autori (Ćeriman, 2019). Rezultati ovog istraživanja pokazuju da postoje razlike u primjeni fizičke kazne između očeva i majki.

2. H1: Pretpostavljamo da neki roditelji smatraju fizičku kaznu opravdanom vaspitnom mjerom;

Pitanje2

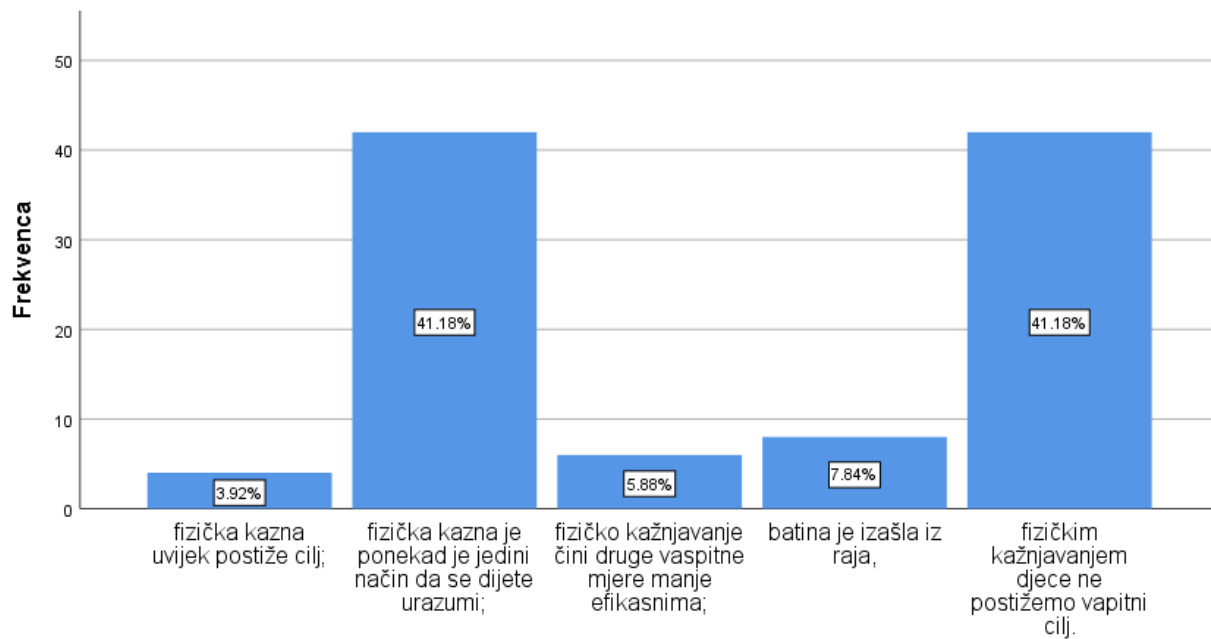
	Observed N	Expected N	Residual
Da	5	33.3	-28.3
Ponekad	58	33.3	24.7
Nikad	37	33.3	3.7
Total	100		

Test Statistics

Pitanje2	
Chi-Square	42.740 ^a
Df	2
Asymp. Sig.	.000

Da bi provjerili postavljenu hipotezu koristimo hi-kvadrat test prilagođenosti (chi-square goodness-of-fit test) jer želimo da procijenimo da li empirijska raspodjela uzorka odgovara teorijskoj ili očekivanoj raspodjeli. Iz gornje tabele uočavamo da je hi kvadrat vrijednost 42.740 sa 2 stepena slobode značajna, tj. na nivou značajnosti od 5% odbacujemo nultu hipotezu, odnosno većina roditelja smatra da je fizička kazna ponekad opravdana.

Dobijeni rezultati su u skladu sa istraživanjem koje su sproveli Rajter i saradnici (2012) i došli do saznanja da je primjena fizičke kazne kod djece ponekad opravdana.

\$Pitanje4 Frequencies

		Responses		Percent of
		N	Percent	Cases
\$Pitanje4 ^a	fizička kazna uvijek postiže cilj;	4	3.9%	4.0%
	fizička kazna je ponekad je jedini način da se dijete urazumi;	42	41.2%	42.0%
	fizičko kažnjavanje čini druge vaspitne mjere manje efikasnim;	6	5.9%	6.0%
	batina je izašla iz raja,	8	7.8%	8.0%

fizičkim kažnjavanjem djece ne postizemo vaspitni cilj.	42	41.2%	42.0%
Total	102	100.0%	102.0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Na osnovu analize višestrukih odgovora i višestruke dihotomne analize, uočavamo da većina roditelja (njih 42 tj. 41.2% od ukupnog broja odgovora) smatra da fizička kazna je ponekad jedini način da se dijete urazumi i fizičkim kažnjavanjem djece ne postizemo vaspitni cilj.

3. **H1:** Pretpostavljamo da postoje razlike u učestalosti, oblicima, i kontekstu fizičkog kažnjavanja dječaka i djevojčica od strane majki i očeva;

Pol * Pitanje3 Crosstabulation

			Pitanje3			
			da	ponekad	nikad	Total
Pol	Muški	Count	7	26	17	50
		Expected Count	6.0	27.5	16.5	50.0
		% within Pol	14.0%	52.0%	34.0%	100.0%
		% within Pitanje3	58.3%	47.3%	51.5%	50.0%
		% of Total	7.0%	26.0%	17.0%	50.0%
	Ženski	Count	5	29	16	50
		Expected Count	6.0	27.5	16.5	50.0
		% within Pol	10.0%	58.0%	32.0%	100.0%
		% within Pitanje3	41.7%	52.7%	48.5%	50.0%

	% of Total	5.0%	29.0%	16.0%	50.0%
Total	Count	12	55	33	100
	Expected Count	12.0	55.0	33.0	100.0
	% within Pol	12.0%	55.0%	33.0%	100.0%
	% within Pitanje3	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
	% of Total	12.0%	55.0%	33.0%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	.527 ^a	2	.768	.781		
Likelihood Ratio	.529	2	.768	.781		
Fisher's Exact Test	.559			.781		
Linear-by-Linear Association	.024 ^b	1	.876	1.000	.500	.122
N of Valid Cases	100					

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6.00.

b. The standardized statistic is .156.

Koristimo hi kvadrat test nezavnosnosti. Na osnovu prethodne tabele uočavamo da je test statistika nije značajna, tj. $p = 0.768 > 0.05$, dakle nemamo razloga za odbacivanjem hulte hipoteze. Zaključujemo da ne postoji statistički značajna razlika u mišljenju očeva i majki po ovom pitanju.

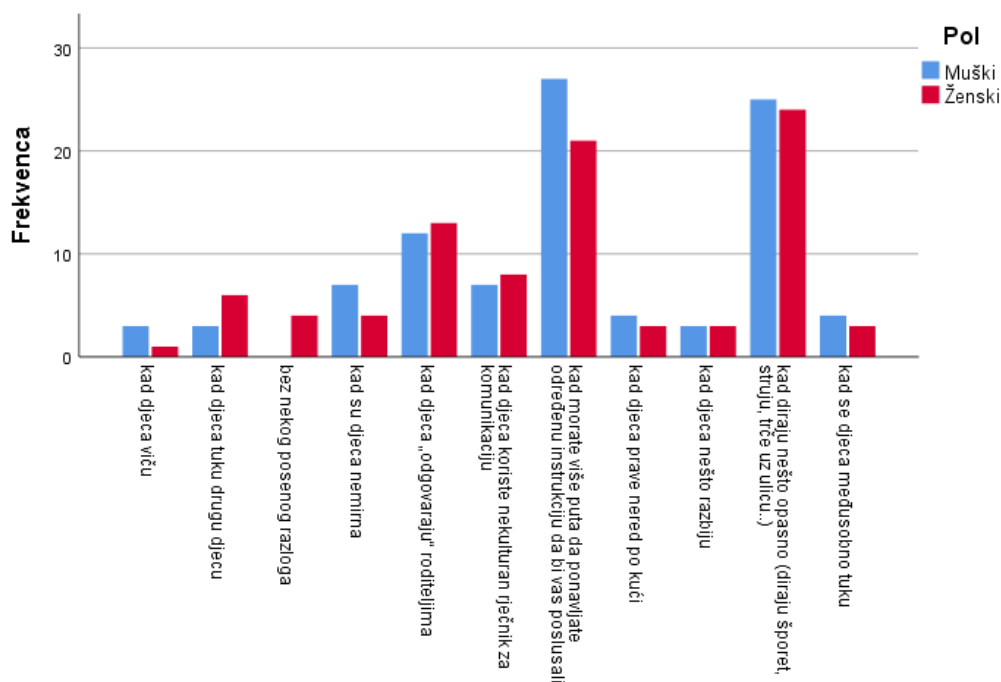
Naši rezultati nijesu u skladu sa rezultatima Ćeriman (2019), koji pokazuju da očeви znatno češće primjenjuju fizičku kaznu, u odnosu na majke.

		Pol			
		Muški		Ženski	
		Count	Column %	Count	Column %
Pitanje7	kad djeca viču,	3	6.4%	1	2.1%
	kad su djeca nemirna,	7	14.9%	4	8.3%
	kad djeca „odgovaraju“ roditeljima,	12	25.5%	13	27.1%
	kad djeca koriste nekulturan rječnik za komunikaciju,	7	14.9%	8	16.7%
	kad morate više puta da ponavljate određenu instrukciju da bi vas poslušali,	27	57.4%	21	43.8%
	kad djeca prave nered po kući,	4	8.5%	3	6.3%
	kad djeca nešto razbiju,	3	6.4%	3	6.3%
	kad diraju nešto opasno (diraju šporet, struju, trče uz ulicu..)	25	53.2%	24	50.0%
	kad se djeca međusobno tuku,	4	8.5%	3	6.3%
	kad djeca tuku drugu djecu,	3	6.4%	6	12.5%
	bez nekog posenog razloga.	0	0.0%	4	8.3%

Pearson Chi-Square Tests

		Pol
\$Pitanje7	Chi-square	9.533
	df	11
	Sig.	.573 ^a

Provjeravamo da li postoji statistički značajna razlika između očeva i majki u biranju situacija kada biraju fizičku kaznu. Na osnovu nivo značajnosti $0.573 > 0.05$ zaključujemo da nemamo razloga za odbacivanjem nulte hipoteze, tj. ne postoji statistički značajna razlika o odabiru situacije kada se primjenjuje fizička kazna. Na osnovu histograma, zapažamo da se situacije poput kada moraju više puta da ponavljaju određenu instrukciju da bi djeca poslušala i kad diraju nešto opasno (diraju šporet, struju, trče uz ulicu..) se izdvajaju kao najčešće situacije kada oba pola biraju fizičku kaznu.

4. H1: Pretpostavljamo da neke nezavisne varijable utiču na stavove roditelja o fizičkoj kazni muške i ženske djece predškolskog uzrasta (ekonomski status porodice, ruralna ili urbana sredina života, starost roditelja, stepen obrazovanja roditelja, pol djeteta, prvorodenost djeteta i sl.);

Obrazovanje * Pitanje6 Crosstabulation

		Pitanje6					Total
		više puta dnevno	više puta nedeljno	jednom nedeljno	više puta mjesečno	jednom mjesečno	
Obrazovanje SSS	Count	0	6	8	4	19	37
	% within Obrazovanje	0.0%	16.2%	21.6%	10.8%	51.4%	100.0%
	% within Pitanje6	0.0%	100.0%	44.4%	50.0%	44.2%	48.1%
	% of Total	0.0%	7.8%	10.4%	5.2%	24.7%	48.1%
	VSS Count	2	0	10	4	24	40
VSS	% within Obrazovanje	5.0%	0.0%	25.0%	10.0%	60.0%	100.0%
	% within Pitanje6	100.0%	0.0%	55.6%	50.0%	55.8%	51.9%
	% of Total	2.6%	0.0%	13.0%	5.2%	31.2%	51.9%
Total	Count	2	6	18	8	43	77
	% within Obrazovanje	2.6%	7.8%	23.4%	10.4%	55.8%	100.0%
	% within Pitanje6	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
	% of Total	2.6%	7.8%	23.4%	10.4%	55.8%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	8.700 ^a	4	.069	.057		
Likelihood Ratio	11.779	4	.019	.030		
Fisher's Exact Test	8.468			.055		
Linear-by-Linear Association	.392 ^b	1	.531	.585	.298	.060
N of Valid Cases	77					

a. 6 cells (60.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .96.

b. The standardized statistic is .626.

Provjeravamo da li obrazovanje roditelja utiče na to koliko puta nedjeljno kažnjavaju djecu. Kako 60% ćelija ima očekivanu frekvencu manju 5 pa nisu ispunjeni uslovi za primjenu hi kvadrat testa, iz tih razloga odlucujemo se za Fiserov egzaktni test, kako je $p = 0.055 > 0.05$, nemamo razloga za odbacivanjem nulte hipoteze. Zaključujemo da nema statisticki značajne razlike. Pojedina istraživanja (Ćeriman, 2019) pokazuju da je stepen obrazovanja roditelja u korelaciji sa primjenom fizičke kazne. Majke koje imaju niži stepen obrazovanja češće primjenjuju fizičku kaznu, u odnosu na majke sa višim stepenom obrazovanja.

Strosne_grupe * Pitanje6 Crosstabulation

			Pitanje6					Total
			više puta dnevno	više puta nedeljno	jednom nedeljno	više puta mjesečno	jednom mjesečno	
Strosne_grupe	20-	Count	0	1	4	2	13	20
	30	% within Strosne_grupe	0.0%	5.0%	20.0%	10.0%	65.0%	100.0%
		% within Pitanje6	0.0%	16.7%	22.2%	25.0%	30.2%	26.0%
		% of Total	0.0%	1.3%	5.2%	2.6%	16.9%	26.0%
		31-	Count	2	4	12	6	20
	40	% within Strosne_grupe	4.5%	9.1%	27.3%	13.6%	45.5%	100.0%
		% within Pitanje6	100.0%	66.7%	66.7%	75.0%	46.5%	57.1%
		% of Total	2.6%	5.2%	15.6%	7.8%	26.0%	57.1%
		41+	Count	0	1	2	0	10
		% within Strosne_grupe	0.0%	7.7%	15.4%	0.0%	76.9%	100.0%
		% within Pitanje6	0.0%	16.7%	11.1%	0.0%	23.3%	16.9%
		% of Total	0.0%	1.3%	2.6%	0.0%	13.0%	16.9%
Total		Count	2	6	18	8	43	77
	% within Strosne_grupe	2.6%	7.8%	23.4%	10.4%	55.8%	100.0%	
	% within Pitanje6	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	

% of Total	2.6%	7.8%	23.4%	10.4%	55.8%	100.0%
------------	------	------	-------	-------	-------	--------

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	6.519 ^a	8	.589	.608		
Likelihood Ratio	8.565	8	.380	.512		
Fisher's Exact Test	5.396			.726		
Linear-by-Linear Association	.006 ^b	1	.938	.944	.497	.056
N of Valid Cases	77					

a. 11 cells (73.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .34.

b. The standardized statistic is -.077.

Provjeravamo da li starost roditelja utiče na to koliko puta nedjeljno kažnjavaju djecu. Kako 73.3% ćelija ima očekivanu frekvencu manju 5 pa nisu ispunjeni uslovi za primjenu hi kvadrat testa, iz tih razloga odlučujemo se za Fiserov egzaktni test, kako je $p = 0.726 > 0.05$, nemamo razloga za odbacivanjem nulte hipoteze. Zaključujemo da nema statistički značajne razlike.

Rezultati do kojih je došao Clement (2014) pokazuju da je fizičko kažnjavanje u značajnom padu od 1999. godine, bez obzira na uzrast djece.

Strosne_grupe * Pitanje8 Crosstabulation

			Pitanje8			
			da	uglavnom	ne	Total
Strosne_grupe	20-30	Count	3	4	20	27
		% within Strosne_grupe	11.1%	14.8%	74.1%	100.0%
		% within Pitanje8	33.3%	28.6%	26.0%	27.0%

	31-40	% of Total	3.0%	4.0%	20.0%	27.0%
		Count	5	9	40	54
		% within Strosne_grupe	9.3%	16.7%	74.1%	100.0%
		% within Pitanje8	55.6%	64.3%	51.9%	54.0%
	41+	% of Total	5.0%	9.0%	40.0%	54.0%
		Count	1	1	17	19
		% within Strosne_grupe	5.3%	5.3%	89.5%	100.0%
		% within Pitanje8	11.1%	7.1%	22.1%	19.0%
	Total	% of Total	1.0%	1.0%	17.0%	19.0%
		Count	9	14	77	100
		% within Strosne_grupe	9.0%	14.0%	77.0%	100.0%
		% within Pitanje8	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
		% of Total	9.0%	14.0%	77.0%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	2.230 ^a	4	.694	.717		
Likelihood Ratio	2.566	4	.633	.677		
Fisher's Exact Test	2.040			.755		
Linear-by-Linear Association	1.082 ^b	1	.298	.351	.179	.055
N of Valid Cases	100					

a. 5 cells (55.6%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.71.

b. The standardized statistic is 1.040.

Provjeravamo da li starost roditelja utiče na to da roditelji češće kažnjavaju dječake. Kako 55.6% ćelija ima očekivanu frekvencu manju 5 pa nisu ispunjeni uslovi za primjenu hi kvadrat testa, iz

tih razloga odločujemo se za Fiserov egzaktni test, kako je $p = 0.755 > 0.05$, nemamo razloga za odbacivanjem nulte hipoteze. Zaključujemo da nema statistički značajne razlike.

Obrazovanje * Pitanje8 Crosstabulation

			Pitanje8			
			da	uglavnom	ne	Total
Obrazovanje	SSS	Count	5	8	32	45
		% within Obrazovanje	11.1%	17.8%	71.1%	100.0%
		% within Pitanje8	55.6%	57.1%	41.6%	45.0%
		% of Total	5.0%	8.0%	32.0%	45.0%
	VSS	Count	4	6	45	55
		% within Obrazovanje	7.3%	10.9%	81.8%	100.0%
		% within Pitanje8	44.4%	42.9%	58.4%	55.0%
		% of Total	4.0%	6.0%	45.0%	55.0%
Total	Count	9	14	77	100	
	% within Obrazovanje	9.0%	14.0%	77.0%	100.0%	
	% within Pitanje8	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	9.0%	14.0%	77.0%	100.0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)	Point Probabili
Pearson Chi-Square	1.608 ^a	2	.448	.495		

Likelihood Ratio	1.602	2	.449	.495		
Fisher's Exact Test	1.665			.495		
Linear-by-Linear Association	1.304 ^b	1	.254	.272	.164	
N of Valid Cases	100					

a. 2 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4.05.

b. The standardized statistic is 1.142.

Provjeravamo da li obrazovanje roditelja utiče na to da roditelji češće kažnjavaju dječake. Kako 33.3% celija ima očekivanu frekvencu manju 5 pa nisu ispunjeni uslovi za primjenu hi kvadrat testa, iz tih razloga odlučujemo se za Fiserov egzaktni test, kako je $p = 0.495 > 0.05$, nemamo razloga za odbacivanjem nulte hipoteze. Zaključujemo da nema statistički značajne razlike.

Neka koja su se bavila stavovima roditelja prema primjeni fizičke kazne, pokazuju da je za adekvatno vaspitanje djeteta potrebna primjena fizičke kazne, koja im za cilj razvianje poslušnosti i podređenosti odraslima (Petrović, 2021).

Pitanje11

	Observed N	Expected N	Residual
Da	22	31.7	-9.7
uglavnom	41	31.7	9.3
Ne	32	31.7	.3
Total	95		

Pitanje12

	Observed N	Expected N	Residual

Da	35	31.7	3.3
uglavnom	28	31.7	-3.7
Ne	32	31.7	.3
Total	95		

Test Statistics

	Pitanje11	Pitanje12
Chi-Square	5.705 ^a	.779 ^a
Df	2	2
Asymp. Sig.	.058	.677

a. 0 cells (0.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 31.7.

Provjeravamo da li socio – ekonomski status roditelja utiče na primjenu fizičke kazne nad djecom. Primjenjujemo hi kvadat test prilagođenosti (chi-square goodness-of-fit test). Kako je $p = 0.058 > 0.05$ zaključujemo da ne postoji statistički značajna razlika.

Provjeravamo da li obrazovni nivo roditelja utiče na samo poimanje fizičkog kažnjavanja djece i njegovih kasnijih posljedica. Primjenjujemo hi kvadat test prilagođenosti (chi-square goodness-of-fit test). Kako je $p = 0.677 > 0.05$ zaključujemo da ne postoji statistički značajna razlika.

5. **H1: Pretpostavljamo da patrijarhalna kultura utiče na stavove očeva i majki o fizičkom kažnjavanju djece (i to tako da se fizička kazna često smatra opravdanom, naročito od strane očeva i naročito upućena muškoj djeci).**

Pitanje5

	Observed N	Expected N	Residual
Očevi	19	33.3	-14.3
Majke	35	33.3	1.7
i jedni i drugi	46	33.3	12.7
Total	100		

Test Statistics

Pitanje5

Chi-Square	11.060 ^a
Df	2
Asymp. Sig.	.004

a. 0 cells (0.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 33.3.

Nakon primjene hi kvadrat testa, uočavamo da većina roditelja smatra da su i očevi i majke jednako skloni fizičkom kažnjavanju djece. Naši rezultati nijesu u skladu sa rezultatima do kojih je došao Nešić (2018), a koji pokazuju da su majke više uključene u proces disciplinovanja djece, u odnosu na očeve. Majke više fizički kažnjavaju djecu, u poređenju sa očevima.

\$Pitanje9 Frequencies

		Responses		Percent of
		N	Percent	Cases
\$Pitanje9 ^a	Djevojčice se češće povuku za kosu (nego dječaci),	35	34.3%	45.5%
	Dječaci se češće ošamare (nego djevojčice),	23	22.5%	29.9%
	Dječaci se češće istuku (nego djevojčice),	35	34.3%	45.5%
	Djevojčice se češće udaraju po ruci (nego dječaci).	9	8.8%	11.7%
Total		102	100.0%	132.5%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Na osnovu analize višestrukih odgovora i višestruke dihotomne analize uočavamo da većina roditelja (njih 35 tj. 34.3% od ukupnog broja odgovora) smatra djevojčice se češće povuku za kosu (nego dječaci) i da dječaci se češće istuku (nego djevojčice).

\$pitanje13 Frequencies

	Responses		Percent of Cases
	N	Percent	
\$pitanje13 ^a posledice su isključivo fizičke prirode,	2	0.8%	2.0%
posledic su i mentalne i fizičke prirode,	61	24.5%	61.0%
djeca koja su fizički kažnjavana uglavnom imaju lošu sliku o sebi,	31	12.4%	31.0%
djeca koja su fizički kažnjavana su češće depresivna,	28	11.2%	28.0%
djeca koja su fizički kažnjavana gube poštovanje prema roditelju,	21	8.4%	21.0%
djeca koja su fizički kažnjavana su agresivnija,	26	10.4%	26.0%
plaču, povlače se u sebe, tužna su,	27	10.8%	27.0%
osjećaju se ljuto i povrijeđeno,	28	11.2%	28.0%

postoje neke posljedice (fizičke ili psihološke) ali je to opravdano ako se ostvario vaspitni učinak na dijete,	11	4.4%	11.0%
fizičko kažnjavanje ne ostavlja nikakve značajne posljedice na dijete.	14	5.6%	14.0%
Total	249	100.0%	249.0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Na osnovu analize višestrukih odgovora i višestruke dihotomne analize uočavamo da većina roditelja (njih 61 tj 24.5% od ukupnog broja odgovora) smatra da je najčešće posljedice prorode fizičkog kažnjavanja djece su mentalne i fizičke prirode.

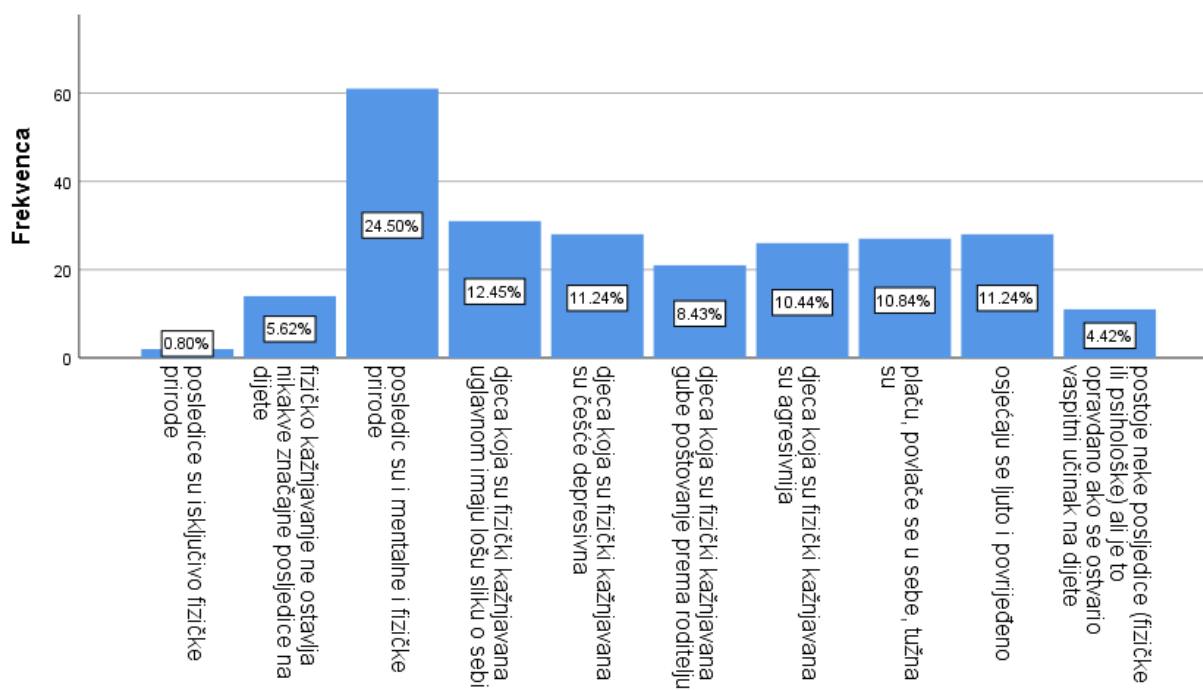
		Pol			
		Muški		Ženski	
		Count	Column N %	Count	Column N %
\$Pitanje9	Djevojčice se češće povuku za kosu (nego dječaci),	16	43.2%	19	47.5%
	Dječaci se češće ošamare (nego djevojčice),	15	40.5%	8	20.0%
	Dječaci se češće istuku (nego djevojčice),	17	45.9%	18	45.0%

Djevojčice se češće udaraju po ruci (nego dječaci).	4	10.8%	5	12.5%
---	---	-------	---	-------

Pearson Chi-Square Tests

		Pol
\$Pitanje9	Chi-square	4.072
	df	4
	Sig.	.396 ^a

Iz gornje tabele uočavamo da ne postoji statistički značajna razlika, tj. da i majke i očevi ne prave razike u fizičkom kažnjavanju dječaka i djevojčica, tj. primjenjuju iste kazne.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Istraživanje smo realizovali na uzorku od 100 roditelja, odnosno 50 očeva i 50 majki djece predškolskog uzrasta iz Podgorice i Nikšića. Cilj istraživanja je bio da se ispita postoje li razlike u stavovima o fizičkoj kazni između očeva i majki u Crnoj Gori i čime su one uzrokovane. U istraživanju smo primijenili anketni upitnik za roditelje.

Rezultati istraživanja su pokazali sljedeće:

- Roditelji oba pola različito definišu fizičku kaznu nad djecom, odnosno ono šta podrazumijevaju pod fizičkom kaznom. Ovim je potvrđena prva sporedna hipoteza. Čini se da su majke mnogo nježnije u odnosu na očeve, kada je pitanju primjena fizičkog kažnjavanja. Shodno tome, ovakav rezultat smo mogli očekivati.
- Neki roditelji smatraju fizičku kaznu opravdanom vaspitnom mjerom. Ovim odbacujemo drugu sporednu hipotezu. Mnoge škole roditeljstva, kao savremena tehnika i tehnologija, nude primjerenije metode u procesu disciplinovanja djece.
- Postoje razlike u učestalosti, oblicima, i kontekstu fizičkog kažnjavanja dječaka i djevojčica od strane majki i očeva. Ovim je potvrđena treća sporedna hipoteza. Dakle, za djevojčice se češće primjenjuju nešto „nježnije” metode fizičkog kažnjavanja, u odnosu na dječake.
- Neke nezavisne varijable utiču na stavove roditelja o fizičkoj kazni muške i ženske djece predškolskog uzrasta (ekonomski status porodice, ruralna ili urbana sredina života, starost roditelja, stepen obrazovanja roditelja, pol djeteta, prvorodenost djeteta i sl.). Ovim se prihvata četvrta sporedna hipoteza. Jasno je da je stepen obrazovanja roditelja direktno povezan sa vaspitnim metodama. Roditelji koji imaju niži stepen obrazovanja češće primjenjuju fizičku kaznu.
- Patrijarhalna kultura ne utiče na stavove očeva i majki o fizičkom kažnjavanju djece (i to tako da se fizička kazna često smatra opravdanom, naročito od strane očeva i naročito upućena muškoj djeci). Ovim se odbacuje peta sporedna hipoteza.

Na bazi svega navedenog, konstatujemo da glavnu hipotezu, kojom se pretpostavilo da postoji razlika između očeva i majki u njihovim stavovima o fizičkoj kazni muške odnosno

ženskedjece, prihvatamo djelimično.

Od značaja bi bilo da se buduća istraživanja kada su u pitanju teme koje se vezuju za fizičko kažnjavanje djece intenziviraju i nastave u pravcu ispitivanja ne samo stavova roditelja već i praksi fizičkog kažnjavanja u porodičnom vaspitanju u Crnoj Gori. Takođe, bilo bi veoma poželjno sprovesti i longitudinalna istaživanja kako bi se utvrdilo da li postoji povezanost između fizičkog kažnjavanja u ranom djetinjstvu i kasnije psihološke dobrobiti pojedinaca (poput „ACE“ studije koja je urađena u Srbiji (UNICEF, 2020)).

Kao potencijalna metodološka ograničenja ističemo činjenicu da smo istraživanjem dobili uvid u stavove roditelja o fizičkom kažnjavanju kao vaspitnoj mjeri, ali ne nužno i pravu sliku o praksama fizičkog kažnjavanja u porodičnom vaspitanju u Crnoj Gori.

Ono što bi takođe bilo značajno navesti kao ograničenje jeste što ovim istraživanjem ne ispitujemo stavove i iskustva djece o problemu fizičkog kažnjavanja, koji bi zasigurno značajno doprinijeli kvalitetu dobijenih nalaza. Osim toga, tema je u velikoj mjeri kontroverzne prirode, pa je ograničavajuće, jer nismo dobili potpuno iskrene odgovore ispitanika uprkos tome što će ispitivanje biti anonimno.

LITERATURA

1. Arijes, F. (1973). *Vekovi detinjstva*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
2. Anda RF, Felitti VJ, Bremner JD, et al. (2006). The enduring effects of abuse and related adverse experiences in childhood. *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci.* 256(3),174–186.
3. Bilić, V., Bilić, P. (2013). Učestalost i povezanost različitih oblika roditeljskog kažnjavanja s osjećajima i reakcijama djece. *Nova prisutnost*, 11/2, 215-235;
4. Barban, D. i Buljubašić, M. (2014). Uvjerenja i znanja prigodnog uzorka studenata medicine o tjelesnom kažnjavanju djece. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*. 60/32, 95- 10.
5. Clement, M. E. (2014). Trends in Corporal Punishment and Attitudes in Favour of This Practice: Toward a Change in Societal Norms. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 33 (2), 45-58.
6. Delores- Smith, E. (2016). Corporal punishment of children in the Jamaican contex. *International journal of child,youth an familz studies*. 7/1. 27-44.
7. Durrant, J. E. (2022). Corporal punishment: From ancient history to global progress. In R. Geffner, J. W. White, L. K. Hamberger, A. Rosenbaum, V. Vaughan-Eden, & V. I. Vieth (Eds.), *Handbook of interpersonal violence and abuse across the lifespan: A project of the National Partnership to End Interpersonal Violence Across the Lifespan (NPEIV)* (pp. 343–365). Springer Nature Switzerland AG.
8. Duriage, N. (2015). Parental Use of Corporal Punishment in Europe: Intersection between Public Health and Policy. *Plos One*, 12 (2), 35-47.
9. Ćeriman, J. (2019). Rodna socijalizacija dječaka u porodicama u savremenoj Srbiji. Istraživanje stavova i vaspitnih praksi roditelja. *Doktorska disertacija*. Beograd: Univerzitet u Beogradu;
10. Emery RE, Coiro MJ. (1995). Divorce: Consequences for children. *Pediatr Review*. 16:306–10.

11. Gershoff, E. T. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128/4, 539-579. doi: 10.1037/0033-2909.1284.602
12. Gjurković, T. (2018). *Terapija igrom*. Split: Harfa.
13. Gotman, DŽ. i Dekler, DŽ. (2023). *Kako vaspitati emocionalno i inteligentno dete*. Kragujevac: Grafostil.
14. Hardy, J. (2004). *The Toybag Guide to Canes and Caning*. Greenery Press. ISBN.
15. Holden, G.W. (2002) "Perspectives on the effects of corporal punishment: Comment on Gershoff (2002)" *Psychological Bulletin*, 128(4):590–595.
16. Kuščević, B. (2008). Kako roditelji kažnjavaju djecu i šta djeca misle o tome? *Zrno: Časopis za obitelj, vrtić i školu*, 19/82, 30- 31;
17. Kuščević, B. (2011). Socijalna konstrukcija roditeljstva – implikacije za obiteljsku pedagogiju. *Pedagogijska istraživanja*, 8/2, 297- 307.
18. Lansford, J.E. (2004). Deater-Deckard, K.; Dodge, K.A.; Bates, J.E.; Pettit, G.S. Ethnic differences in the link between physical discipline and later adolescent externalizing behaviors. *J. Child Psychol. Psychiatry* 45, 801–812.
19. Lovrinčević, N. (2009). *Disciplina beza batina*. Beograd: Kreativni centar.
20. MacMillan HL, Boyle MH, Wong MY, et al. Slapping and spanking in childhood and its association with lifetime prevalence of psychiatric disorders in a general population sample. *CMAJ Can Med Assoc J*. 161(7), 805–809.
21. Maljceva, I. (2019). *Tri najbolje metode ranog razvoja*. Beograd: Publik praktikum.
22. Montessori, M. (2016). *Upijajući um*. Beograd: Miba books.
23. Nelsen, DŽ., Irvin, Č. i Dafi, R. (2021). *Pozitivna disciplina*. Zemun: Alpha print.
24. Nešić, M., Popović Citić, B. (2018). Kažnjavanje kao način disciplinovanja u porodici. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*. 17/2, 235- 256. <https://doi.org/10.5937/specedreh17-16121>.
25. Nojfeld, G. i Mate, G. (2023). *Budite oslonac svojoj deci*. Beograd: Publik praktikum.

26. Parke, R. (1977). Punishment in children: Effects, side effects, and alternative strategies. In H. Hom. P. Robinson (Eds.) *Psychological processes education*, New York: Academic Press, 71- 99;
27. Patrick, K. (1985). A Survey of Parental Opinions on Corporal Punishment in Schools, *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics* 6(3), 143-145.
28. Pašalić- Kreso, A. (2004). *Koordinate obiteljskoj odgoja: prilog sistematskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja*, 1. izd. Sarajevo: Filozofski fakultet i Jež;
29. Pećnik, N., Radočaj, T. i Toknić, A. (2011). Uvjerjenja javnosti o ispravnim roditeljskim postupcima prema djeci najmlađe dobi. *Društvena istraživanja*, 3/113, 625-649;
30. Petrović, K. (2021). Zabrana tjelesnog kažnjavanja kao metoda vaspitavanja djece. *Doktorska disertacija*. Beograd: Univerzitet u Beogradu;
31. Rajter, M. i saradnici. (2012). Epidemiološko istraživanje i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*. 19/3, 367-412;
32. Rajter, M., Trbus, M. i Pećnik, M. (2016). Socio–demografske odrednice stava prema tjelesnom kažnjavanju djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 23/2, 212- 234. doi: 10.3935/ljsr.v23i2.13.
33. Roberts MW & Powers SW. (1990). Adjusting chair timeout enforcement procedures for oppositional children. *Behav Ther* 21, 257–271.
34. Stevanović, I., Srna. J. (2010). Eliminisanje tjelesnog kažnjavanja djece kao ljudsko pravo. *Nasilje nad djecom*. Temida 13. 37- 48. Doi:10.2298/TEM1004037S;
35. Subotić, S., Dimitrijević, S., Knežević, I. (2016). *Batina nije iz raja izašla. Otvoreno polje razvoja- Psihosocijalni rad sa djecom i mladima*. Banja Luka, 87-101. <https://www.academia.edu/28315595>
36. Trebješanin, Ž. (2008). *Predstava o djetetu u Srpskoj kulturi*. Beograd: Sofos;
37. UNICEF (2020). *Istraživanje primjene vaspitne discipline nad djecom u Srbiji*. Beograd: Institut za psihologiju;
38. Velki, T. & Bošnjak, M. (2012). Povezanost roditeljskih odgojnih postupaka s tjelesnim kažnjavanjem djece. *Život i škola*, LVIII (28). 63- 81; <https://hrcak.srce.hr/95244>

39. Vilotijević, N.& Vilotijević, G. (2014). *Porodična pedagogija*, Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače.
40. Žlebnik, L. (1965). *Opšta istorija školstva i pedagoških ideja*. Beograd: Naučna knjiga.

PRILOG

ANKETNI UPITNIK ZA RODITELJE

Poštovani ovo istraživanje se sprovodi za potrebe izrade magistarskog rada na temu: *Razlike u stavovima o fizičkoj kazni djece predškolskog uzrasta između očeva i majki u Crnoj Gori*. Učešćem u anketiranju daćete svoj doprinos analiziranju ovog značajnog pitanja. Molimo Vas da pažljivo pročitate pitanja i odgovorite na njih zaokruživanjem jednog od ponuđenih odgovora (ukoliko se ne traži drugačije) ili dopisivanjem odgovora na predviđenom mjestu. Anketiranje je anonimno.

Unaprijed hvala!

Pol: M / Ž

Godine starosti: 20 - 30; 31 – 40; 41 i više

Obrazovni nivo: SSS; VSS; nešto drugo: _____

1. Po Vašem mišljenju fizičko kažnjavanje djece je (možete zaokružiti više odgovora):
 - a) neizostavan segment u vaspitanju djece;
 - b) sastavni element socijalizacije djece u porodici;
 - c) značajan dio vaspitnih postupaka roditelja, koji je usmjeren u pravcu korekcije neprihvatljivog ponašanja djeteta;
 - d) nepoželjan vaspitni postupak;
 - e) sve navedeno;
 - f) nešto drugo: _____
2. Da li primjenjujete fizičko kažnjavanje djece?
 - a) da;
 - b) ponekad;
 - c) nikad.

3. Smatrate li da postoji opravdani razlog za fizičko kažnjavanje djece?

- a) da;
- b) ponekad;
- c) nikad.

4. Smatrate li da:

- a) fizička kazna uvijek postiže cilj;
- b) udarac po stražnjici ponekad je jedini način da se dijete urazumi;
- c) fizičko kažnjavanje čini druge vaspitne mjere manje efikasnima;
- d) batina je izašla iz raja,
- e) fizičkim kažnjavanjem djece ne postizemo vaspitni cilj.

5. Smatrate da su u našoj sredini fizičkom kažnjavanju djece skloniji:

- a) očevi;
- b) majke,
- c) i jedni i drugi,

Žašto? _____

6. Koliko često, u prosjeku, udarite svoju djecu? (Odgovarate ako ste pod pitanjem broj dva zaokružili odgovor pod „a“ ili odgovor pod „b“.

- a) više puta dnevno,
- b) jednom dnevno,
- c) više puta nedeljno,
- d) jednom nedeljno;
- e) više puta mjesečno,
- f) jednom mjesečno.

7. U kojim to situacijama roditelji primjenjuju fizičku kaznu prema djeci?

- a) kad djeca viču,
- b) kad su djeca nemirna,
- c) kad djeca prigovaraju,

- d) kad djeca koriste nekulturan rječnik za komunikaciju,
- e) kad morate više puta da ponavljate odreženu instrukciju da bi vas poslušali,
- f) kad djeca prave nered po kući,
- g) kad djeca nešto razbiju,
- h) kad diraju nešto opasno (diraju šporet, struju, trče uz ulicu..)
- i) kad se djeca međusobno tuku,
- j) kad djeca tuku drugu djecu,
- k) bez nekog posenog razloga.

8. Da li dječake treba češće fizički kažnjavati nego djevojčice?

- a) da;
- b) uglavnom;
- c) ne;

Zašto?_____.

9. Da li smatrate da postoje razlike u fizičkom kažnjavanju dječaka i djevojčica?

- a) Djevojčice se češće povuku za kosu (nego dječaci),
- b) Dječaci se češće ošamare (nego djevojčice),
- c) Dječaci se češće istuku (nego djevojčice),
- d) Djevojčice češće udaramo po ruci (nego dječake).

10. Obrazložite Vaš prethodni izbor (pitanje pod rednim brojem 9).

11. Smatrate li da socio – ekonomski status roditelja utiče na primjenu fizičke kazne nad djecom?

- a) da;
- b) uglavnom;
- c) ne.

12. Smatrate li da obrazovni nivo roditelja utiče na samo poimanje fizičkog kažnjavanja djece i njegovih kasnijih posljedica?

- a) da;
- b) uglavnom;
- c) ne.

13. Zaokružite neke od posljedica fizičkog kažnjavanja djece: (možete zaokružiti više odgovora)

- a) posledice su isključivo fizičke prirode,
- b) posledic su i mentalne i fizičke prirode,
- c) djeca koja su fizički kažnjavana uglavnom imaju lošu sliku o sebi,
- d) djeca koja su fizički kažnjavana su češće depresivna,
- e) djeca koja su fizički kažnjavana gube poštovanje prema roditelju,
- f) djeca koja su fizički kažnjavana su agresivnija,
- g) plaču, povlače se u sebe, tužna su,
- h) osjećaju se ljuto i povrijeđeno,
- i) nema posledica.

Hvala na saradnji!